

Opettajatarve maahanmuuttaja- taustaisten opetuksessa ja koulutuksessa

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:32

Opettajatarve maahanmuuttaja- taustaisten opetuksessa ja koulutuksessa

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:32

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö / Undervisningsministeriet

Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto / Utbildnings- och forskningspolitiska avdelningen

PL / PB 29

00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi/julkaisut>

Yliopistopaino / Universitetstryckeriet, 2007

ISBN 978-952-485-384-2 (nid./htf)

ISBN 978-952-485-385-9 (PDF)

ISSN 1458-8102

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä/

Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2007:32

Kuvailulehti

Julkaisija
Opetusministeriö

Julkaisun päivämäärä
12.6.2007

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Maahanmuuttajaopetuksen opettajatarvetta selvittänyt työryhmä Puheenjohtaja: Armi Mikkola Sihteeri: Leena Nissilä ja Birgitta Vuorinen		Julkaisun laji Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä Toimeksiantaja Opetusministeriö Toimielimen asettamispv 14.3.2006 Dnro 22/043/2006	
Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Opettajatarve maahanmuuttajataustaisten opetuksessa ja koulutuksessa (Behovet av lärare i undervisning och utbildning av personer med invandrarbakgrund)			
Julkaisun osat Muistio + liitteet			
Tiivistelmä Työryhmän tehtävänä oli arvioida ja ennakoida yleissivistävän koulutuksen, ammatillisen koulutuksen ja aikuiskoulutuksen maahanmuuttajaopetuksessa tarvittavien opettajien määrää vuosina 2007–2012. Työryhmän tuli tehdä ehdotus maahanmuuttajaopetuksessa tarvittavien opettajien koulutuksen määrällisistä ratkaisuista. Työryhmä käytti maahanmuuttajataustainen-käsitettä yleiskäsitteenä, joka kuvaa kaikkia ulkomailla syntyneitä tai maahan muuttaneita henkilöitä, joiden äidinkieli on muu kuin suomi, ruotsi tai saame. Maahanmuuttajataustaisia henkilöitä ovat muun muassa pakolaiset, siirtolaiset, paluumuuttajat ja muut ulkomaalaiset sekä turvapaikanhakijat. Maahanmuuttajataustaisia ovat myös henkilöt, jotka ovat syntyneet Suomessa, mutta joiden molemmat vanhemmat ovat syntyneet muualla. Muut työryhmän työn kanalta keskeiset käsitteet määritellään liitteessä. Työryhmä on perustanut opettajatarvetta koskevat arvionsa vieraskielisten ikäryhmien kehityksen arviointiin ja käytettävissä oleviin opettajatietoihin. Työryhmä ehdottaa, että maahanmuuttajataustaisia opettavien opettajien <ul style="list-style-type: none">- tilastointia kehitetään siten, että maahanmuuttajataustaisten henkilöiden opetukseen käytettävät henkilöresurssit, ml. maahanmuuttajien erityisopetukseen käytettävät henkilöresurssit, tilastoidaan järjestelmällisesti ja kattavasti joka kolmas vuosi muun opettajia koskevan tilastoinnin yhteydessä, seuraavan kerran vuonna 2008. (Tilastokeskus, kunnat, OPH, OPM)- määrälliset tarpeet otetaan huomioon yliopistojen ja muun opettajankoulutuksen määrällisissä tavoitteissa ja voimavaroissa. Maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden opettajankoulutusmahdollisuudet ovat työryhmän mielestä osa monikuluttuuri-suuden edistämistä. Yliopistojen ja ammatillisten opettajakorkeakoulujen opettajankoulutuksen valintoja, voimavaroja ja toteutusta tulee kehittää niin, että maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden mahdollisuudet opettajankoulutuksen saamiseen paranevat. (OPM, korkeakoulut)- täydennyskoulutuksen sisällölliset ja määrälliset tarpeet otetaan huomioon yliopistojen ja muun opettajankoulutuksen täydennyskoulutustarjonnassa. Maahanmuuttajataustaisia opettavien opettajien täydennyskoulutuksen tulisi olla yhtenä painopisteenä valtion rahoittamassa täydennyskoulutuksessa vuosina 2007–2012. Täydennyskoulutusta olisi varauduttava tarjoamaan vähintään 1 500 henkilölle vuosittain. (OPM, OPH, korkeakoulut)- kelpoisuusehdot määritellään nykyistä täsmällisemmin. (OPM)- mahdollisuuksia ja voimavaroja ulkomailla suoritettujen opettajantutkintojen täydentämiseen lisätään. (OPM, korkeakoulut)			
Avainsanat maahanmuuttajaopetus, maahanmuuttajataustainen, opettajatarve, opettajankoulutus, opettajien täydennyskoulutus			
Muut tiedot			
Sarjan nimi ja numero Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:32		ISSN 1458-8102	ISBN 978-952-485-384-2 (nid.) 978-952-485-385-9 (PDF)
Kokonaissivumäärä 59	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Yliopistopaino		Kustantaja Opetusministeriö	

Presentationsblad

Utgivare
Undervisningsministeriet

Utgivningsdatum
12.6.2007

Författare (uppgifter om organets namn, ordförande, sekreterare) Arbetsgruppen för kartlagt behovet av lärare i invandrarundervisningen Ordförande: Armi Mikkola Sekreterare: Leena Nissilä och Birgitta Vuorinen	Typ av publication Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar	
	Uppdragsgivare Undervisningsministeriet	
	Datum för tillsättande av organet 14.3.2006	Dnro 22/040/2006
Publikation (även den finska titeln) Behovet av lärare i undervisning och utbildning av personer med invandrabakgrund (Opettajatarve maahanmuuttajataustaisten opetuksessa ja koulutuksessa)		
Publikationens delar Promemoria + bilagor		
Sammandrag <p>Arbetsgruppen hade i uppgift att uppskatta och prognostisera hur många lärare som behövs i invandrarundervisningen under åren 2007–2012 i fråga om den allmänbildande utbildningen, yrkesutbildningen och vuxenutbildningen. Arbetsgruppen skulle lägga fram ett förslag till kvantitativa lösningar för utbildningen av lärare med tanke på invandrarundervisningen.</p> <p>Arbetsgruppen använde begreppet person med invandrabakgrund som ett allmänt begrepp, som beskriver alla personer som är födda utomlands eller har flyttat till landet och har ett annat modersmål än finska, svenska eller samiska. Exempel på sådana är bl.a. flyktingar, invandrare, återflyttare och andra utlänningar samt asylsökande. Personer med invandrabakgrund är också de som är födda i Finland men vars föräldrar båda är födda någon annanstans. Andra begrepp av betydelse för arbetsgruppens arbete definieras i bilaga.</p> <p>Arbetsgruppen har baserat sin uppskattning av lärarbehovet på en bedömning av hur de åldersgrupper där ett främmande språk är modersmål utvecklas samt på tillgängliga uppgifter om lärare.</p> <p>Arbetsgruppen föreslår i fråga om lärare som undervisar personer med invandrabakgrund att</p> <ul style="list-style-type: none"> - statistiken utvecklas så att de personresurser som används för att undervisa personer med invandrabakgrund, inkl. personresurserna för specialundervisning för invandrare, statistikförs systematiskt och heltäckande vart tredje år i samband med den övriga lärarstatistiken, vilket sker nästa gång 2008. (Statistikcentralen, kommunerna, Utbildningsstyrelsen, undervisningsministeriet) - de kvantitativa behoven beaktas i de kvantitativa målen och i resurserna för universitetens lärarutbildning och annan lärarutbildning. Arbetsgruppen anser att det är förenligt med ökad mångkulturalism att förbättra möjligheterna för studerande med invandrabakgrund att utbilda sig till lärare. Urvalen, resurserna och genomförandet av lärarutbildningen vid universiteten och det yrkespedagogiska lärarhögskolorna skall utvecklas så att studerande med invandrabakgrund har bättre möjligheter att få lärarutbildning. (Undervisningsministeriet, högskolorna) - de innehållsmässiga och kvantitativa behoven gällande fortbildningen beaktas i fortbildningsutbudet i universitetens lärarutbildning och i annan lärarutbildning. Fortbildningen för lärare som undervisar personer med invandrabakgrund bör utgöra en av fokuseringarna i den statsfinansierade fortbildningen åren 2007–2012. Det bör finnas beredskap att erbjuda fortbildning för minst 1 500 personer årligen. (Undervisningsministeriet, Utbildningsstyrelsen, högskolorna) - behörighetsvillkoren anges exaktare än för närvarande. (Undervisningsministeriet) - möjligheterna och resurserna att komplettera lärarexamina avlagda utomlands utökas. (Undervisningsministeriet, högskolorna) 		
Nyckelord Invandrarundervisning, person med invandrabakgrund, lärarbehov, lärarutbildning, lärarfortbildning		
Övriga uppgifter		
Seriens namn och nummer Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2007:32		ISSN 1458-8102
		ISBN 978-952-485-384-2 (htf.) 978-952-485-385-9 (PDF)
Sidoantal 59	Språk finska	Pris
		Sekretessgrad offentlig
Distribution Universitetstryckeriet		Förlag Undervisningsministeriet

Description

Publisher Ministry of Education		Date of publication 12.6.2007	
Authors (If a committee: name of organ, chair, secretary) Committee on teacher needs in immigrant education Chair: Armi Mikkola Secretary: Leena Nissilä and Birgitta Vuorinen		Type of publication Reports of the Ministry of Education, Finland	
		Contracted by Ministry of Education	
		Committee appointed on 1.3.2006	Dnro 22/040/2006
Name of publication Teacher needs in immigrant education			
Parts Memorandum + appendices			
Abstract <p>The committee was to estimate and anticipate the number of teachers needed in general, vocational and adult education given to immigrants in the period 2007–2012 and to put forward a proposal for quantitative development in response to teacher needs.</p> <p>The committee used the concept ‘immigrant background’ as an overall concept describing all persons born abroad who reside in Finland and whose native language is other than Finnish, Swedish or Saami. Persons with an immigrant background include refugees, immigrants, return immigrants and other foreigners, including asylum seekers. Persons with immigrant background include also persons born in Finland whose parents were born abroad. In appendix, the committee defines in what meaning the other concepts in the report have been used.</p> <p>The committee based the anticipation of teacher needs on an estimated development of immigrant-background age groups and on available data on teachers.</p> <p>The committee proposes that</p> <ul style="list-style-type: none"> - statistics be developed so that the human resources available for teaching persons with immigrant backgrounds, incl. special needs education, are compiled systematically and comprehensively every three years in connection with other teacher statistics, beginning in 2008. (Statistics Finland, municipalities, National Board of Education, Ministry of Education); - the need for teachers teaching persons with immigrant backgrounds be taken into account in the quantification and provision of teacher education in universities and polytechnics. The committee sees that ensuring better access to teacher education by students with immigrant backgrounds is part of the promotion of multiculturalism. The resources and implementation of teacher education at universities and polytechnics as well as student selections should be developed to widen the opportunities of persons with immigrant backgrounds to gain teacher qualifications. (Ministry of Education, higher education institutions); - the contentual and quantitative needs in in-service training geared to teachers teaching persons with immigrant backgrounds are taken into account in the provision and financing of continuing education in higher education institutions. These teachers’ continuing education should be made one of the priorities in government-financed in-service training in 2007–2012 and should be available to at least 1 500 persons annually. (Ministry of Education, National Board of Education, higher education institutions); - the qualification requirements be defined more precisely (Ministry of Education); - more possibilities be given to supplement teacher qualifications awarded abroad with a view to Finnish teacher qualification and the need for this supplementary education be taken into account in education provision and financing. (Ministry of Education, higher education institutions) 			
Other information			
Name and number of series Reports of the Ministry of Education, Finland 2007:32		ISSN 1458-8102	ISBN 978-952-485-384-2 (pbk.) 978-952-485-385-9 (PDF)
Number of pages 59	Language Finnish	Price	Degree of confidentiality public
Distributed by Helsinki University Press		Published by Ministry of Education	

Opetusministeriölle

Opetusministeriö asetti 14.3.2006 työryhmän selvittämään maahanmuuttajaopetuksen opettajatarpeita. Työryhmän tuli ottaa huomioon valmistavan opetuksen, oman äidinkielen opetuksen, uskonnon opetuksen ja suomi tai ruotsi toisena kielenä -opetuksen tarpeet. Työryhmän tehtäväksi annettiin:

- 1 arvioida ja ennakoida yleissivistävän koulutuksen, ammatillisen koulutuksen ja aikuiskoulutuksen maahanmuuttajaopetuksessa tarvittavien opettajien määrää vuosina 2007–2012.
- 2 tehdä ehdotus maahanmuuttajaopetuksessa tarvittavien opettajien koulutuksen määrällisistä ratkaisuista.

Työryhmän puheenjohtajaksi opetusministeriö kutsui opetusneuvos Armi Mikkolan opetusministeriöstä. Työryhmän jäseniksi kutsuttiin opetusneuvos Ulla Aunola Opetushallituksesta, ylitarkastaja Maria Biskop opetusministeriöstä, ylitarkastaja Kristiina Ikonen Opetushallituksesta, opetusneuvos Maija Innola opetusministeriöstä, opetusneuvos Kai Koivumäki Opetushallituksesta, opetusneuvos Matti Kyrö Opetushallituksesta, johtaja Olli Luukkainen Hämeen ammattikorkeakoulun Ammatillisesta opettajakorkeakoulusta, professori Matti Meri Helsingin yliopistosta sekä opetusneuvos Arja Mäkeläinen opetusministeriöstä. Suomen Kuntaliitto nimesi työryhmään erityisasiantuntija Juha Henrikssonin ja Opetusalan ammattijärjestö (OAJ) nimesi työryhmään erityisasiantuntija Seija Mutikaisen. Työryhmän jäseniksi ja sihteereiksi kutsuttiin ylitarkastaja Leena Nissilä Opetushallituksesta ja ylitarkastaja Birgitta Vuorinen opetusministeriöstä.

Suunnittelija Sanna Halinen opetusministeriöstä avusti työryhmää kokouksissa ja muistion laadinnassa ajalla 14.3.–31.12.2006. Opetusneuvos Kai Koivumäki Opetushallituksesta toimi työryhmän jäsenenä ajalla 14.3.–31.12.2006 ja opetusneuvos Sanna Penttinen Opetushallituksesta ajalla 1.1.–28.2.2007.

Työryhmä on hyödyntänyt opetusministeriön, Opetushallituksen ja Opetusalan ammattijärjestön (OAJ) tekemiä selvityksiä maahanmuuttajataustaisia opettavien opettajien sekä maahanmuuttajataustaisten opettajien tilanteesta eri kouluasteilla.

Työryhmä järjesti kuulemistilaisuuden opettajankoulutuslaitosten, opettaja- ja rehtorijärjestöjen, maahanmuuttajajärjestöjen, eri kouluasteiden koulutuksen järjestäjien ja hallinnon edustajille 26.10.2006. Tilaisuudessa keskusteltiin maahanmuuttajaopetuksen

järjestämisen nykytilasta, haasteista sekä tulevaisuuden näkymistä.

Työryhmän tuli saada työnsä valmiiksi 30.11.2006 mennessä. Opettajatarpeen ennakointi osoittautui ajateltua laajemmaksi tehtäväksi ja työryhmän määräaikaa jatkettiin 28.2.2007 saakka.

Työryhmä kokoontui kahdeksan kertaa vuonna 2006 ja kolme kertaa vuonna 2007.

Saatuaan työnsä päätökseen työryhmä jättää kunnioittaen loppuraporttinsa opetusministeriölle.

Helsingissä 28 päivänä helmikuuta 2007

Armi Mikkola

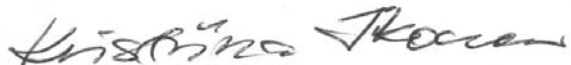
Ulla Aunola

Maria Biskop

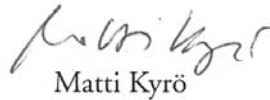
Juha Henriksson

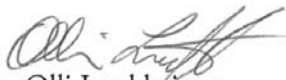
Kristiina Ikonen

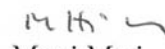
Maija Ikonen

Matti Kyrö

Olli Luukkainen

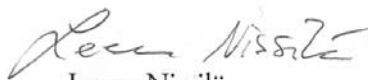
Matti Meri

Seija Mutikainen

Arja Mäkeläinen

Leena Nissilä

Sanna Penttinen

Birgitta Vuorinen

Sisältö

1	Johdanto	10
1.1	Taustaa	10
1.2	Lainsäädäntö ja maahanmuuttopoliittiset linjaukset	11
1.3	Koulutuspoliittiset linjaukset	14
2	Maahanmuuttajataustaisia opettavien opettajien tarpeen ennakoinnissa käytetty menettely	15
3	Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden ja opiskelijoiden määrän arviointi	18
3.1	Käytettävissä oleva tilastoaineisto	18
3.2	Vieraskielisten määrä vuonna 2012	19
4	Yleissivistävän koulutuksen maahanmuuttajataustaisia opettavien tilanne ja opettajien koulutustarve	22
4.1	Maahanmuuttajataustaisia opettavien opettajien tilanne eri koulumuodoissa	22
4.2	Perusopetukseen valmistava opetus	24
4.3	Suomi tai ruotsi toisena kielenä -opetus	27
4.3.1	<i>Perusopetus</i>	27
4.3.2	<i>Lukiokoulutus</i>	30
4.3.3	<i>Aikuisten yleissivistävä koulutus</i>	32
4.4	Maahanmuuttajataustaisten äidinkielen opetus	33
4.4.1	<i>Perusopetus</i>	33
4.4.2	<i>Lukiokoulutus</i>	35
4.4	Uskonnon ja elämäntiedon opetus	35
5	Ammatillisen koulutuksen opettajatilanne ja opettajien koulutustarve	37
5.1	Ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava koulutus	37
5.2	Ammatillinen peruskoulutus	38
5.3	Aikuisten ammatillinen koulutus	40

6	Vapaa sivistystyö	43
6.1	Maahanmuuttajataustaisten opetus vapaan sivistystyön oppilaitoksissa	43
6.2	Kansalais- ja työväenopistot	44
6.3	Kesäyliopistot	45
6.4	Kansanopistot	46
7	Kotoutumiskoulutus	47
7.1	Aikuisten kotoutumiskoulutus	47
7.2	Kotoutumiskoulutuksen opettajatilanne	48
8	Opettajankoulutus	50
8.1	Opettajankoulutuksen kehittäminen	50
8.2	Opettajankoulutus yliopistoissa	50
8.3	Opettajankoulutus ammatillisissa opettajakorkeakouluissa	51
8.4	Opettajien täydennyskoulutus	52
8.5	Täydentävät opinnot	52
9	Yhteenveto ja toimenpide-ehdotukset	53
	Liitteet	
	Liite 1. Työryhmän käyttämät käsitteet	57
	Lähteet	58

1 Johdanto

1.1 Taustaa

Opetusministeriö asetti 18.10.2001 työryhmän, jonka tehtävänä oli laatia ehdotus opettajien peruskoulutuksen määrällisestä mitoittamisesta vuosille 2003–2008. Työryhmän tuli ennakoita yleissivistävän koulutuksen, ammatillisen koulutuksen ja aikuiskoulutuksen opettajien työvoimatarpeen kehitystä vuoteen 2020 saakka. Työryhmä tarkasteli myös maahanmuuttajataustaisia opettavien opettajien määriä eri koulumuodoissa, mutta ei arvioinut erikseen opettajatarvetta vuonna 2020. Työryhmä päätyi ehdottamaan, että maahanmuuttajien opettajakysymystä varten asetetaan erikseen työryhmä (Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2003:9). Ehdotus työryhmän asettamisesta sisältyy myös hallituksen 19.10.2006 hyväksymään maahanmuuttopoliittiseen ohjelmaan.

Suomessa asuvien ulkomaan kansalaisten määrä on vuoteen 1990 verrattuna miltei viisinkertaistunut. Vuonna 1990 Suomessa asui 26 255 ulkomaan kansalaista, mikä oli noin 0,5 % koko asukasmäärästä (4 998 478). Vuoden 2006 lopussa Suomessa asui 5 276 571 henkilöä, heistä 121 739 eli noin 2,3 % oli ulkomaan kansalaisia (Tilastokeskus, väestötilastot ja Väestörekisterikeskus). Maahanmuuttajataustaisia henkilöitä on kuitenkin enemmän kuin ulkomaan kansalaisia, sillä maahanmuuttajataustaisiksi henkilöiksi katsotaan myös ulkomailla syntyneet Suomen kansalaisuuden saaneet henkilöt ja Suomessa syntyneet vieraskieliset henkilöt.

Myös koulutukseen osallistuvien vieraskielisten määrä eri koulutusasteilla on lisääntynyt. Vuoden 2005 lopussa koulutukseen eri oppilaitosmuodoissa osallistui yli 35 000 vieraskielistä henkilöä (Opetushallitus, julkaisematon lähde).

Maahanmuuttajataustaisten määrän kasvaessa on tarpeen ennakoita, miten kasvu vaikuttaa maahanmuuttajataustaisia opettavien opettajien tarpeeseen nyt ja tulevaisuudessa. Tässä muistiossa tarkastelu ulotetaan vuoteen 2012.

Koulutusta koskevat yleiset linjaukset tehdään joka neljäs vuosi valtioneuvoston vahvistamassa koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa. Voimassa oleva kehittämissuunnitelma kattaa vuodet 2003–2008 ja valmisteilla oleva kehittämissuunnitelma vuodet 2007–2012.

1.2 Lainsäädäntö ja maahanmuuttopoliittiset linjaukset

Maahanmuuttopoliitikkaan vaikuttavat ensisijaisesti kansainväliset sopimukset ja kansainvälisessä yhteistyössä sovitut linjaukset sekä kansallinen lainsäädäntö ja kansalliset linjaukset. Säädösten, sopimusten ja linjausten toimeenpano vaikuttaa myös koulutuksen järjestämiseen eri kouluasteilla. Seuraavassa luetellaan joitain keskeisimpiä koulutuksen järjestämiseen vaikuttavia Euroopan unionin ja Euroopan neuvoston asiakirjoja.

Euroopan unioni on ottanut kantaa maahanmuuttajien oikeuksiin mm. seuraavissa asiakirjoissa:

- Amsterdamin sopimus, toukokuu 1999 (oikeudet)
- Lissabonin päätelmät, maaliskuu 2000 (sosiaalisen koheesion lisääminen)
- Tampereen Eurooppa-neuvoston päätelmät, lokakuu 1999 (kolmansien maiden kansalaisten oikeus koulutukseen)
- Neuvoston direktiivi 77/486/EY (oikeus oman äidinkielen opetukseen)
- Neuvoston direktiivi 43/2000/EY (rotuun tai etniseen alkuperään liittyvä syrjimättömyys)
- Neuvoston direktiivi 9/2003/EY (jäsenmaiden kansalaisiin verrattava tasavertainen mahdollisuus opetukseen)
- Neuvoston direktiivi 109/2003/EY (oikeus opintososiaalisiin etuihin)
- Neuvoston hyväksymät kotouttamista koskevat yhteiset peruseräpäätökset 14615/04.

Euroopan neuvosto on käsitellyt maahanmuuttajien oikeuksia mm. seuraavissa asiakirjoissa:

- Konventio 24.11.1977 (yhtäläinen oikeus opetukseen ja opintososiaalisiin etuihin)
- Opetusministereiden päätöslauselma 1983 (monikulttuurinen opetus, oman äidinkielen opetus)
- Opettajankoulutusta koskeva suositus, 1984 (opettajankoulutuksen monikulttuurinen ulottuvuus)
- Suositus toisen polven maahanmuuttajien opetuksesta, 1984 ja 1989 (tarve oman äidinkielen opetukseen)
- Suositus maahanmuuttajien tasavertaisesta kohtelusta, 2000.

Suomen perustuslain (731/1999) perusoikeudet koskevat maahantuloon liittyviä vapauksia sekä ääni- ja vaalioikeuksia valtiollisissa vaaleissa lukuun ottamatta myös Suomessa asuvia ulkomaalaisia. Perustuslain 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Perustuslain 17 §:ssä on myös säädetty oikeudesta omaan kieleen ja kulttuuriin toteamalla, että saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Perustuslain 16 §:n mukaan jokaisella on oikeus maksuttomaan perusopetukseen.

Vuonna 1999 voimaan tullut laki maahanmuuttajien kotoutumisesta (ns. kotouttamis-

laki 493/1999) sisältää tavoitteet ja toimenpiteet maahanmuuttajien tarvitsemien tietojen ja taitojen hankkimiseksi. Kotouttamislakia on muutettu neljä kertaa. Viimeisin uudistus tehtiin vuonna 2005. Uudistusten tarkoituksena on ollut tehostaa ja nopeuttaa maahanmuuttajien kotoutumista, selkiinnyttää viranomaisen työnjakoa ja vastuita kaikilla hallinnon tasoilla sekä tehostaa kuntien ja työvoimatoimistojen yhteistyötä.

Kotouttamislakiin on sisällytetty myös luettelo toimenpiteistä ja palveluista, jotka olisi otettava huomioon sekä kotouttamisohjelmissa että kotoutumissuunnitelmissa. Kotoutumissuunnitelma voi maahanmuuttajien työllistymisen edistämiseksi sisältää myös lukio-opintoja, ammattikorkeakoulu- ja yliopistotutkintoon johtavaa koulutusta sekä täydennyskoulutusta ja jatkokoulutusta joko työvoimapolitiisena koulutuksena tai siihen rinnastettavana koulutuksena.

EU:n yhteisen turvapaikka- ja maahanmuuttopolitiikan kehittämiseksi Tampereen Eurooppa-neuvostossa lokakuussa 1999 sovittiin, että unionin jäsenmaille laaditaan yhtenäinen maahanmuutto- ja turvapaikkasäädösten kokonaisuus vuoteen 2004 mennessä. Turvapaikanhakijoiden asemaa (9/2003/EY) ja pitkään oleskelleiden kolmansien maiden kansalaisten asemaa (109/2003/EY) säädellään direktiiveillä. Pääperiaatteina niissä on, että alaikäiset turvapaikanhakijat voivat saada koulutusta ja että turvapaikanhakijoita voidaan ottaa opiskelijoiksi myös ammatillisiin opintoihin. Euroopan komissio antoi syyskuussa 2005 yhteisen kotouttamisen toimintasuunnitelman, joka koskee kolmansien maiden kansalaisten kotouttamista Euroopan unionissa. Asiakirjan tarkoituksena on tehostaa yhteisten peruseriaatteiden noudattamista jäsenmaissa. Asiakirja sisältää kansallisella ja EU:n tasolla toteutettavia toimia.

Valtioneuvosto hyväksyi etnisen syrjinnän ja rasismien vastaisen toimintaohjelman (ET-NORA) vuonna 2001. Laajalla, vuosina 2001–2003 toteutetulla, ohjelmalla haluttiin edistää eri tahojen välistä yhteistyötä yhteiskunnan kaikilla tasoilla etnisen syrjinnän ja rasismien estämiseksi.

Yhdenvertaisuudesta ja syrjinnän kiellosta säädetään perustuslaissa ja säännöksiä täsmentävät useat muut lait. EU-maita koskevat kaksi yhdenvertaisuutta koskevaa direktiiviä pantiin Suomessa toimeen yhdenvertaisuuslailla (21/2004), joka tuli voimaan helmikuun 2004 alussa. Valtion ja kuntien viranomaisilla on etnisen yhdenvertaisuuden edistämiseksi velvollisuus laatia yhdenvertaisuussuunnitelma.

Ulkomaalaislain (301/2004) tarkoituksena on toteuttaa ja edistää hyvää hallintoa ja oikeusturvaa ulkomaalaisasioissa. Lain tarkoituksena on lisäksi edistää hallittua maahanmuuttoa ja kansainvälisen suojelun antamista ihmisoikeuksia ja perusoikeuksia kunnioittaen ja ottaen huomioon Suomea velvoittavat kansainväliset sopimukset.

Viime vuosina on julkistettu useita selontekoja ja raportteja, joihin sisältyy maahanmuuttoa ja monikulttuuristumista koskevia kannanottoja. Valtioneuvoston asettaman työryhmän raportissa Osaava, avautuva ja uudistuva Suomi esitettiin työperäisen maahanmuuton lisäämistä ja samalla myönteiseen asenneilmastoon vaikuttamista (Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 19/2004). Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko väestönkehityksestä otti myös kantaa maahanmuuton lisäämisen puolesta (Hyvä yhteiskunta kaikenikäisille. Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko väestökehityksestä, väestöpolitiikasta ja ikärakenteen muutokseen varautumisesta 2004).

Suomen Kuntaliitto on ottanut kantaa mm. maahanmuuttajalasten ja -nuorten koulutukseen, kotouttamiseen ja työvoimakysymyksiin. Kuntaliitto haluaa selkiyttää kuntien ja valtion välistä kustannusten jakoa. Se korostaa eri lähteistä rahoitettujen projektien hyödyntämistä siten, että projekteissa aloitetusta toiminnasta tulisi normaalin toiminnan palveluprosesseja. Kuntaliiton näkemyksen mukaan monikulttuurisuusosaamista tulee vahvistaa

erityisesti opettajankoulutuksessa ja opettajien täydennyskoulutuksessa sekä palveluammatteissa työskentelevien koulutuksessa. (Suomen Kuntaliiton maahanmuuttopoliittiset linjat, 2004.)

Opetusalan Ammattijärjestö OAJ:n hallitus on hyväksynyt lokakuussa 2005 julkaisun Maahanmuutto ja monikulttuurisuus koulutuksen haasteena – OAJ:n näkemyksiä. Siinä esitetään järjestön kantoja maahanmuuttajien koulutuksesta ja kotoutumisen tukemisesta. Julkaisussa kiinnitetään huomiota sekä maahanmuuttajia opettavien opettajien että maahanmuuttajataustaisten opettajien toimintamahdollisuuksiin ammatissa ja ammattijärjestössä. OAJ:n näkemyksen mukaan maahanmuuttajien koulutustarpeisiin on vastattava ensisijaisesti kehittämällä yleistä koulutusjärjestelmää sellaiseksi, että se ottaa huomioon maahanmuuttajien erityistarpeet. Maahanmuuttajia opettaville opettajille on oltava tarjolla täydennyskoulutusta, jonka tulee sisältää kulttuuritietoutta, erilaisuuden huomioon ottamista sekä opetusmenetelmällisiä valmiuksia opettaa sellaisia oppilaita ja opiskelijoita, joiden äidinkieli on muu kuin koulun opetuskieli. Suomeen muuttavien korkeakoulutettujen, opettajan ammatista kiinnostuneiden, henkilöiden mahdollisuuksia ja toimintaedellytyksiä toimia opettajana tulee parantaa. OAJ ehdottaa, että tähänastisten kokemusten pohjalta on luotava erillisrahoituksella tuettavat järjestelmät, joiden avulla opettajankoulutuksen tai muun soveltuvan korkeakoulutuksen saaneita maahanmuuttajia koulutetaan kelpoisuusvaatimukset täyttäväksi opettajiksi.

Hallitus hyväksyi maahanmuuttopoliittisen ohjelman 19.10.2006. Ohjelman tarkoituksena on edistää aktiivisesti työperusteista maahanmuuttoa. Ohjelmalla halutaan lisätä erityisesti EU- ja ETA-alueen ulkopuolelta Suomeen suuntautuvaa maahanmuuttoa. Ohjelman keskeisiä toimia ovat maahanmuuttajien kotoutumisjärjestelmän tehostaminen ja etnisten suhteiden parantaminen. Tavoitteena on edistää moniarvoisen, monikulttuurisen ja syrjimättömän yhteiskunnan kehittymistä. Ohjelmalla halutaan edistää työperäistä maahanmuuttoa sekä opiskelijoiden ja tutkijoiden maahanmuuttoa.

Maahanmuuttopoliittinen ohjelma sisältää yhteensä 34 politiikkalinjausta toimenpiteineen. Ohjelmassa esitetään, että maahan muuttaneelle työvoimalle luodaan Suomessa yksilölliset tarpeet huomioiva opastusjärjestelmä, johon voi sisältyä esimerkiksi kieliopetusta sekä tietoa Suomen työelämästä ja yhteiskunnasta. Ohjelman politiikkalinjauksissa esitetään myös, että suomi tai ruotsi toisena kielenä -opetuksesta ja oman äidinkielen opetuksesta säädettäisiin lailla ja että perusopetukseen valmistava opetus laajennettaisiin lukuvuoden mittaiseksi.

Maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa esitetään, että maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden osuutta lukion opiskelijoista nostetaan selvästi vuoteen 2008 mennessä. Ohjelmassa esitetään, että kehitetään ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaa koulutusta ja sitä koskevaa tiedotusta, arvioidaan ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijaksi ottamisen perusteita, kehitetään tukimuotoja ammatillisen koulutuksen keskeyttämisten vähentämiseksi ja huolehditaan monikulttuurista ohjausta hoitavan henkilökunnan osaamisesta. Maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa esitetään myös, että asetetaan työryhmä edistämään vähemmistöihin kuuluvien opiskelua korkeakouluissa ja että täydennyskoulutuksessa otetaan huomioon toimenpiteistä aiheutuvat opettajantarpeet.

Useat ohjelmaluonnoksessa esitetyt politiikkalinjaukset edellyttävät jatkovalmistelua ja lisäresursseja. Valmistelut tehdään yhteistyössä eri hallinnonalojen ja työmarkkinajärjestöjen kanssa. Ohjelmassa esitetyn opastusjärjestelmän luominen vaatii useiden hallinnonalojen yhteistyötä.

1.3 Koulutuspoliittiset linjaukset

Maahanmuuttajataustaisten henkilöiden koulutuksen tavoitteena on antaa Suomeen muuttaville valmiuksia toimia tasavertaisina jäseninä suomalaisessa yhteiskunnassa. Perusopetuslain 628/1998 mukaan Suomessa vakinaisesti asuvalla oppivelvollisuusikäisellä (7–17-vuotiaalla) maahanmuuttajataustaisella henkilöllä on oikeus samaan peruskoulutukseen kuin Suomen kansalaisilla.

Aikuisten maahanmuuttajataustaisten henkilöiden työelämässä tarvitsema koulutus sekä jo hankitun ammattitaidon säilyminen pyritään turvaamaan. Tavoite on, että ulkomailla suoritettut tutkinnot, opinnot ja työkokemus ovat pohjana koulutuksen suunnittelulle ja täydentämiselle Suomessa. Suomen tai ruotsin kielen opetusta järjestetään kaikenikäisille maahanmuuttajataustaisille henkilöille. Samanaikaisesti heitä tuetaan oman äidinkielen ja kulttuuri-identiteettinsä säilyttämisessä.

Opetus järjestetään muun muassa esiopetuksen yhteydessä, perusopetukseen valmistavana opetuksena, suomi tai ruotsi toisena kielenä -opetuksena, tukiopetuksena, oman äidinkielen opetuksena ja omakielisenä opetuksena, ammatilliseen koulutukseen valmistavana koulutuksena ja kotoutumiskoulutuksena. Maahanmuuttajataustaisten henkilöiden määrä ja ryhmän heterogeenisuus vaikuttavat myös siihen, millaista uskontojen opetusta tarjotaan.

Opetusministeriön työryhmän muistio Opetusministeriön maahanmuuttopolitiittiset linjaukset (OPM 2003:7) tarkensi opetusministeriön toimialan linjauksia ja toimintaa etnisten suhteiden edistämiseksi. Linjaukset koskivat eri-ikäisten maahanmuuttajien koulutusta, tutkimustyötä, kulttuuria, liikuntaa, nuorisopolitiikkaa, hyvien etnisten suhteiden edistämistä ja uskonnollista toimintaa.

Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa 2003–2008 kaikille koulumuodoille yhteisenä tavoitteena mainitaan maahanmuuttajatyttöjen ja -naisten koulutukseen osallistumisen lisääminen, oman äidinkielen säilyttämisen tukeminen (tavoitteena toimiva kaksikielisyys), suvaitsevaisuuden korostaminen osana kaikkea opetusta ja hyvien etnisten suhteiden tukeminen hankkeiden avulla. Vähemmistötietoutta pyritään edistämään myös oppikirjoja ja opetusmateriaaleja kehittämällä. Kehittämissuunnitelmassa korostetaan kaikkien oppilaiden ja opiskelijoiden riittävää suomen tai ruotsin kielen hallintaa jatko-opintoihin pääsyn helpottamiseksi ja yhteiskuntaan kotoutumiseksi.

Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman tavoitteissa tuodaan esille esiopetuksen ja aamu- ja iltapäivätoiminnan merkitys myös erityisryhmien kannalta. Kehittämissuunnitelmassa tavoitteeksi asetetaan valmistavan opetuksen pidentäminen vuoden mittaiseksi. Tavoitteena on myös lisätä lukiokoulutukseen osallistuvien maahanmuuttajien määrää. Kehittämissuunnitelma korostaa ammatilliseen koulutukseen valmistavan koulutuksen jälkeistä sijoittumista sekä koulutuksen keskeyttämisen vähentämistä. Aikuiskoulutuksen osassa mainitaan oppisopimuskoulutuksen lisääminen maahanmuuttajille. Myös ulkomailla saadun koulutuksen hyödyntäminen ja hyväksilukeminen sekä täydennyskoulutuksen joustavoittaminen on asetettu tavoitteeksi. Aikuisten maahanmuuttajien kieli- ja kulttuurikoulutusta esitetään laajennettavaksi. Kehittämissuunnitelman mukaan opetus-toimen henkilöstökoulutuksen painopisteenä tulisi olla yhteiskunnan monikulttuuristuminen. Opettajien perus- ja täydennyskoulutukseen olisi sisällytettävä vähemmistö- ja ihmisoikeuskysymyksiä.

2 Maahanmuuttajataustaisia opettavien opettajien tarpeen ennakoinnissa käytetty menettely

Maahanmuuttajataustainen henkilö määritellään eri lähteissä, eri tahoilla ja myös tapauskohtaisesti eri tavoin. Maahanmuuttajataustainen-käsitettä käytetään tässä työryhmäraportissa yleiskäsitteenä, joka kuvaa kaikkia ulkomailla syntyneitä tai maahan muuttaneita henkilöitä, joiden äidinkieli on muu kuin suomi, ruotsi tai saame. Maahanmuuttajataustaisia ovat muun muassa pakolaiset, siirtolaiset, paluumuuttajat ja muut ulkomaalaiset sekä turvapaikanhakijat. Maahanmuuttajataustaisia ovat myös henkilöt, jotka ovat syntyneet Suomessa, mutta joiden molemmat vanhemmat ovat syntyneet muualla. Tässä raportissa käsitettä maahanmuuttajataustainen käytetään myös substantiivin tapaan. Muut työryhmän työn kannalta keskeiset käsitteet määritellään liitteessä 1.

Työryhmä perustaa opettajien tarvearvion olemassa olevan aineiston tarkasteluun. Tilastokeskuksen, Opetushallituksen ja työministeriön tuottaman tilastoaineiston lisäksi työryhmän arvioiden pohjana on käytetty seuraavien julkaisujen tilastotietoja:

- Opettajatarvetyöryhmän muistio (2003)
- Koulutuksen määrälliset indikaattorit 2005 (Kumpulainen 2005)
- Opettajat Suomessa 2005 (Kumpulainen ja Saari 2005)
- Aikuiskoulutuksen vuosikirja 2005. Tilastotietoja aikuisten opiskelusta 2004 (Kumpulainen 2006).

Työryhmä on käyttänyt tausta-aineistona myös opetusministeriön ja Opetushallituksen selvityksiä, jotka perustuvat opetuksen järjestäjille lähetettyihin eri vuosina tehtyihin kyselyihin. Kyselyiden vastausprosentti vaihtelee 48–80 % välillä. Selvitysten luotettavuus maahanmuuttajataustaisia opettavien tarvearvion kannalta arvioidaan kussakin kohdassa erikseen. Käytetyt selvitykset ovat:

- Maahanmuuttajaoppilaiden perusopetukseen valmistava opetus ja perusopetus syyslukukaudella 2003 (2004)

- Suomi/ruotsi toisena kielenä -opetuksen järjestäminen perusopetuksessa 2005 (2006)
- Maahanmuuttajaopiskelijoiden opiskelun tuen muotoja ja tarpeita lukiokoulutuksessa (luonnos, muistio julkaistaan 2007)
- Maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava koulutus. Tilannekatsaus lukuvuodesta 2005–2006 (Aunola ja Korpela 2006)
- Maahanmuuttajat ammatillisessa peruskoulutuksessa – selvitys koulutuksen käytännöistä (Kuisma 2001).

Opettajatarvetyöryhmä (2003) esitti peruslaskelman perusopetuksessa, lukiokoulutuksessa, ammatillisessa koulutuksessa sekä aikuiskoulutuksessa vuonna 2020 tarvittavien päätoimisten rehtorien ja opettajien määristä. Laskelmat on tehty erikseen suomenkielisistä ja ruotsinkielisistä opettajista. Opettajatarvetyöryhmä perusti ennusteensa pääasiassa väestöennusteeseen ja oppilasikäluokkien suuruuteen. Maahanmuuttajataustaiset sisältyvät opettajatarvetyöryhmän perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opettajatarvearviointeihin. Laskelmissa muut kuin ruotsinkieliset opiskelijat (ml. saamenkieliset ja vieraskieliset) on sisällytetty suomenkielisten ryhmään.

Opettajatarvetyöryhmä (2003) arvioi opettajien koulutustarvetta vertaamalla opettajatarvetta ja opettajavarantoa. Opettajavaranto koostuu niistä tehtävissä toimivista kelpoisista opettajista, joiden voi olettaa ikänsä puolesta toimivan tehtävissä vielä vuonna 2020. Opettajavarannon poistuma puolestaan muodostuu opettajien siirtymisestä eläkkeelle tai muihin tehtäviin. Opettajatarvetyöryhmä arvioi, että tarkasteluajanjaksolla eli vuoteen 2020 mennessä keskimäärin 5 % opettajista siirtyy opetustehtävistä muihin tehtäviin.

Maahanmuuttajataustaisia opettavien opettajatarvetta arvioiva työryhmä soveltaa opettajatarvetyöryhmän (2003) ennakointitapaa. Opettajatarpeeseen vaikuttavat mm. väkiluku, ikäluokan koko, vieraskielisten määrä, opetukseen osallistuvien määrä, maahanmuuttajataustaisia opettavien opettajien määrä, maahanmuuttajataustaisia opettavien kelpoisten opettajien nykyinen määrä, alalla pysyvien määrä ja eläköityminen, tarjottavan opetuksen määrä sekä ryhmäkoko. Kaikissa maahanmuuttajaopetuksen ja -koulutuksen opetustehtävissä ei ole erikseen määriteltäviä kelpoisuusehtoja. Työryhmä on katsonut näihin tehtäviin kelpoisiksi opettajat, joilla on jokin opettajankoulutus. Opettajatarpeen määrittelyssä tämä työryhmä on pääsääntöisesti käyttänyt vuoden 2005 tilastotietoja.

Maahanmuuttajataustaisia opettavien opettajavaranto muodostuu tehtävässä toimivista ja siihen kelpoisiksi katsotuista opettajista, joiden voi olettaa toimivan tehtävissä vielä vuonna 2012. Opettajavarantoa pienentävät eläkkeelle ja muihin tehtäviin siirtyvät kelpoisiksi katsotut opettajat. Vuonna 2005 tehdyn opettajatieonkeruun mukaan perusopetuksen päätoimisista opettajista 34 %, lukiokoulutuksen päätoimisista opettajista 44 %, ammatillisen peruskoulutuksen yhteisten opintojen opettajista 25 % ja ammatillisten opintojen opettajista 45 % oli yli 50-vuotiaita (Kumpulainen ja Saari 2005). Työryhmä arvioi eläkkeelle siirtymisen pienentävän opettajavarantoa noin 20 %:lla vuodesta 2005 vuoteen 2012. Muihin tehtäviin siirtyminen on työryhmän järjestämässä kuulemistilaisuudessa esitettyjen arvioiden mukaan maahanmuuttajataustaisia opettavilla opettajilla yleisempää kuin muilla opettajilla, joten työryhmä arvioi sen pienentävän opettajavarantoa noin 20 %:lla (2005–2012).

Opettajatarpeeseen vaikuttaa myös maahanmuuttajataustaisten henkilöiden määrän kehitys. Viime vuosina on ollut nähtävissä, että opetuksen määrä ei ole kasvanut samassa suhteessa kuin vieraskielisten opiskelijoiden ja ikäryhmän koko. Työryhmä perustaa arvionsa oletukselle, jonka mukaan opetukseen osallistuvien osuus ikäryhmästä kehittyi samassa

suhteessa kuin se on kehittynyt vuosien 2000 ja 2005 välillä. Mikäli jonkin koulutuksen osalta on asetettu valtakunnallisia osaamistavoitteita, työryhmä on käyttänyt näitä tavoitteellisia lukuja arvioinnin pohjana ja ne on mainittu kyseisessä kohdassa erikseen.

Tilastoaineisto yhdessä laadullisen arvioinnin (esim. opetuksen järjestämisen ja opettajien kelpoisuustilanteen arviointi) sekä asiantuntija-arvioiden (työryhmä, kuulemistilaisuus) kanssa muodostavat opettajatarpeen ennakkoinnin tausta-aineiston. Tarkastelussa on pyritty hahmottamaan opetusmuotoa koskeva nykytilanne ja sen perusteella ns. perusura. Perusuran oletuksena on, että kehitys jatkuu vuoteen 2012 saakka samanlaisena kuin vuosina 2000–2005. Eri kouluasteiden kohdalla on lisäksi pyritty ottamaan huomioon todennäköiset määrälliset muutokset (maahanmuuttopolitiikassa tapahtuvat muutokset), muutokset opetuksen järjestämistavoissa (ryhmäkoot, velvoitteet) sekä muutokset opettajien pätevyysvaatimuksissa ja kelpoisuusehdoissa.

Työryhmä on arvioinut maahanmuuttajataustaisia opettavien opettajien tarvetta vuonna 2012 opettajavarannon ja todennäköisen oppilasmäärän kautta. Työryhmä on pyrkinyt selvittämään, kuinka paljon tehtävässä toimii opettajia ja kuinka suuri osa heistä on tehtävään kelpoisia ja sitä kautta arvioinut opettajiin kohdistuvaa määrällistä tarvetta. Oppilasmäärää, oppilas/opettaja-suhdelukua sekä oppilas/ryhmä-suhdelukua on käytetty vuoden 2012 opettajatarpeen tarkastelun pohjana. Opettajatarve on määritelty henkilötyövuosina. Opettajatarve esitetään myös päätoimisten opettajien tarpeena, eikä lähestymistapa siten ota huomioon sitä, että todellisuudessa osa opettajista toimii osa-aikaisina opettajina.

Työryhmä on arvioinut yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen sekä aikuiskoulutuksen opettajatilannetta ja koulutustarvetta vuonna 2012. Varhaiskasvatuksen ja lisäopetuksen henkilöstö ja opettajien koulutustarve eivät sisälly työryhmän arvioihin.

Opettajavaranto

Lähtökohtana eri opettajaryhmien opettajatarpeen tarkastelussa on pääsääntöisesti ollut vuonna 2005 tehtävässä toimivien määrä. Tästä määrästä on pyritty selvittämään tehtävään kelpoisten määrä vuonna 2005. Kelpoisten opettajien määrä, josta on vähennetty 20 % arvioidun eläkkeelle siirtymisen vuoksi ja 20 % arvioidun muihin tehtäviin siirtymisen vuoksi, muodostaa opettajavarannon vuonna 2012.

Välitön koulutustarve

Välitön koulutustarve muodostuu tehtävässä vuonna 2005 toimineiden ei-kelpoisten opettajien määrästä.

Koulutustarve

Koulutustarve muodostuu välittömän koulutustarpeen lisäksi arvioidusta uusien opettajien tarpeesta vuonna 2012. Työryhmän tekemä arvio koulutustarpeesta ei välttämättä tarkoita lisäystä muissa yhteyksissä tehtyihin opettajatarvearvioihin, vaan voi joiltain osin jo sisältyä aiemmin tehtyihin arvioihin.

3 Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden ja opiskelijoiden määrän arviointi

3.1 Käytettävissä oleva tilastoaineisto

Maahanmuuttajia ja heidän koulutustaan koskevat tilastot on koottu useista eri lähteistä (mm. Opetushallitus ja Tilastokeskus). Maahanmuuttajataustaisten määrän tilastointi eri koulutusasteilla on puutteellista. Myös maahanmuuttajataustaisia opettavien opettajien tilastointi on niukkaa. Olemassa olevat tilastot eivät ole vertailukelpoisia, koska niiden lähtökohtana käytetään eri muuttujia. Tilastokeskus käyttää arvioinnissa pääosin kolmea muuttujaa: ulkomaan kansalaisuutta, äidinkieltä ja syntymämaata. Yleisimmin muuttujana käytetään ulkomaan kansalaisuutta, mutta maahanmuuttajien määrän arviointia tehdään myös äidinkielen avulla. Koulutusta koskevat tilastot perustuvat perusopetuksen osalta ikäryhmittäisiin äidinkielen tietoihin, koska henkilö pohjaista tilastoa ei ole. Lukion, ammatillisten oppilaitosten, ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen maahanmuuttajataustaisten määriä on tavallisimmin arvioitu kansalaisuuden perusteella, mutta yhä enemmän nykyisin myös äidinkielen perusteella. Suomessa ei tilastoida etnistä alkuperää (esim. romanit, kurdit jne.).

Opetushallitus laatii maahanmuuttajien opetusta ja koulutusta koskevia tilastoja maahanmuuttajataustaisten oppilaiden opetukseen myönnetyn erillisrahoituksen perusteella (esim. valmistava opetus ja koulutus, oman äidinkielen opetus).

Tärkeitä tilastoja ovat myös toisen asteen kevään ja syksyn yhteishaun tilastot. Yhteishaussa tilastoidaan hakijan äidinkieli ja se, hakeeko hän koulutukseen ulkomaisella todistuksella. Yhteishausta saadaan nuorten lukiokoulutusta ja ammatillista koulutusta koskevat tiedot.

Koulutustarvetta voidaan arvioida myös henkilön aiempien koulutustietojen perusteella. Arvioinnin tekee haasteelliseksi ulkomailta muuttaneiden koulutustietojen puutteellisuus. Kahdelta kolmasosalta maahanmuuttajista puuttuu tutkintoa koskeva tieto tai heillä ei ole tutkintoa ollenkaan (Maahanmuuttajien elinolot. Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002, Tilastokeskus, Elinolot 2003:1).

3.2 Vieraskielisten määrä vuonna 2012

Suomessa vakinaisesti asuvien vieraskielisten henkilöiden määrä on kaksinkertaistunut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Vuoden 2005 lopussa Suomessa asui 5 255 580 henkilöä. Heistä vieraskielisiä eli muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea äidinkielenään puhuvia oli 144 334 henkilöä eli noin 2,7 % koko asukasmäärästä. Vuonna 1995 vieraskielisten (65 649 henkilöä) osuus koko väestöstä oli 1,3 %. Vieraskielisten osuus väestöstä on 2000-luvulla kasvanut hieman hitaammin kuin 1990-luvun loppupuolella (Tilastokeskus, Väestötilastot, päivitetty 13.4.2006).

Tilastokeskuksen ennusteen mukaan vuosittainen maahanmuutto (kokonaismaahanmuutto) pysyy vuoteen 2012 saakka noin 18 900–19 000 henkilön tasolla. Tähän ennusteseen sisältyvät myös Suomeen muuttavat äidinkielenään suomea, ruotsia tai saamea puhuvat henkilöt. Kokonaismaahanmuuton ennusteita ei voi sellaisenaan käyttää ennustamaan vieraskielisten henkilöiden maahanmuuttoa.

Työryhmä on perustanut opettajatarvetta koskevat arvionsa vieraskielisten ikäluokkien kehityksen arviointiin. Työryhmällä on ollut käytössään tiedot vieraskielisen ikäluokan kehityksestä vuodesta 1990 vuoteen 2005 saakka. Tiedot perustuvat Tilastokeskuksen keräämiin tietoihin Suomessa asuvien vieraskielisten henkilöiden määristä.

Koko väkiluvun tarkastelun lisäksi työryhmä käytti Tilastokeskuksen tietoja 6-vuotiaiden, 7–15-vuotiaiden, 16–18-vuotiaiden sekä 19–65-vuotiaiden ikäryhmien koosta. Opetushallituksen julkaisuissaan käyttämät arviot perustuvat niin ikään Tilastokeskuksen tietoihin vieraskielisten 6-vuotiaiden, 7–15-vuotiaiden ja 16–18-vuotiaiden ikäryhmän koosta.

Vieraskielisten esiopetusikäisten ja oppivelvollisuusikäisten määrä ja suhteellinen osuus koko ikäryhmästä ovat 2000-luvulla kasvaneet. Esiopetusikäisten määrä on kasvanut keskimäärin 100 henkilöllä, 7–15-vuotiaiden määrä keskimäärin 675 henkilöllä ja 16–18-vuotiaiden määrä keskimäärin 430 henkilöllä vuosittain. Vieraskielisten suhteellinen osuus on kasvanut vuosittain siten, että esiopetusikäisten osuus on vuosien 2000 ja 2005 välillä noussut 2,1 %:sta 3,3 %:iin, 7–15-vuotiaiden ikäryhmässä 2,3 %:sta 2,9 %:iin ja 16–18-vuotiaiden ikäryhmässä 2,1 %:sta 3,3 %:iin. 19–65-vuotiaiden ikäryhmässä suhteellinen osuus on noussut 2,1 %:sta 3,1 %:iin.

Taulukko 1. 6–65-vuotiaat äidinkielen mukaan vuosina 1990–2005 Suomessa

Vuosi	Yhteensä					Suomi/ruotsi/saame					Vieraskieliset yhteensä				
	Yhteensä	6	7–15	16–18	19–65	Yhteensä	6	7–15	16–18	19–65	Yhteensä	6	7–15	16–18	19–65
1990	3 997 977	65 469	588 468	177 299	3 166 741	3 975 923	65 170	586 036	176 703	3 148 014	22 054	299	2 432	596	18 727
1991	4 013 241	63 225	590 189	184 211	3 175 616	3 981 346	62 757	586 484	183 179	3 148 926	31 895	468	3 705	1 032	26 690
1992	4 022 144	61 347	587 839	194 422	3 178 536	3 982 825	60 693	582 894	193 105	3 146 133	39 319	654	4 945	1 317	32 403
1993	4 030 795	60 512	584 699	198 373	3 187 211	3 983 452	59 693	577 991	196 703	3 149 065	47 343	819	6 708	1 670	38 146
1994	4 036 981	64 036	581 115	197 950	3 193 880	3 984 050	62 953	573 282	195 925	3 151 890	52 931	1 083	7 833	2 025	41 990
1995	4 043 412	64 036	581 330	195 745	3 202 301	3 984 760	62 966	572 251	193 405	3 156 138	58 652	1 070	9 079	2 340	46 163
1996	4 051 524	66 144	581 570	194 230	3 209 580	3 988 341	65 143	571 635	191 508	3 160 055	63 189	1 001	9 935	2 722	49 525
1997	4 061 884	65 701	583 582	194 367	3 218 234	3 992 140	64 681	572 585	191 273	3 163 601	69 744	1 020	10 997	3 094	54 633
1998	4 074 881	66 902	582 522	197 434	3 228 023	3 998 349	65 829	570 622	193 917	3 167 981	76 532	1 073	11 900	3 517	60 042
1999	4 087 484	64 982	581 842	201 045	3 239 615	4 004 710	63 732	569 275	197 252	3 174 451	82 774	1 250	12 567	3 793	65 164
2000	4 097 238	65 224	580 787	202 588	3 248 639	4 009 087	63 836	567 695	198 356	3 179 200	88 151	1 388	13 092	4 232	69 439
2001	4 107 219	63 328	582 783	199 327	3 261 781	4 010 102	61 756	568 653	194 536	3 185 157	97 117	1 572	14 130	4 791	76 624
2002	4 114 511	60 951	584 735	193 440	3 275 385	4 010 226	59 353	569 796	188 164	3 192 913	104 265	1 598	14 939	5 276	82 472
2003	4 118 535	59 587	585 000	188 243	3 285 705	4 007 327	57 951	569 590	182 641	3 197 145	111 208	1 636	15 410	5 602	88 560
2004	4 117 815	57 250	580 533	188 866	3 291 166	3 999 249	55 483	564 731	182 845	3 196 190	118 566	1 767	15 802	6 021	94 976
2005	4 118 274	57 997	573 716	191 538	3 295 023	3 989 663	56 109	557 251	185 156	3 191 147	128 611	1 888	16 465	6 382	103 876

Lähde: Tilastokeskus, Väestötilastot, luotu 1.2.2007

Taulukossa 2 esitetyt työryhmän arviot vieraskielisten määrästä ja suhteellisesta osuudesta koko ikäryhmästä perustuvat vuosien 2000 ja 2005 välillä tapahtuneeseen vieraskielisten kokonaismäärän ja suhteellisen määrän kasvuun. Ensisijaisena arvion perusteena on käytetty vieraskielisten kokonaismäärän kasvua.

Taulukko 2. Eräiden ikäryhmien koko vuonna 2005, väestöennuste vuodelle 2012 sekä työryhmän laatima vieraskielisiä ikäryhmiä koskeva ennuste vuodelle 2012.

Ikäryhmä	Toteutunut väestömäärä vuonna 2005	Toteutunut vieraskielisten määrä vuonna 2005	Vieraskielisten osuus koko ikäryhmästä %	Väestöennuste vuodelle 2012	Työryhmän arvio vieraskielisten määrästä vuonna 2012*	Työryhmän arvio vieraskielisten osuudesta koko ikäryhmästä* %
6 v.	57 997	1 888	3,26	58 036	2 590	4,5
7–15 v.	573 716	16 465	2,87	522 830	19 840	3,8
16–18 v.	191 538	6 382	3,33	192 478	9 390	4,9
19–65 v.	3 295 023	103 876	3,15	3 293 538	152 090	4,6
Yhteensä	4 118 274	128 611	3,12	4 066 882	183 910	4,5

* Työryhmän arvio vieraskielisten määrästä vuonna 2012 sekä työryhmän arvio vieraskielisten osuudesta koko ikäryhmässä 2012 perustuu edellä mainittuihin tilastoihin, mutta on täysin työryhmän oma, tätä selvitystä varten laatima, vuosien 2000–2005 vieraskielisten määrän kehitykseen perustuva arvio.

Lähde: Tilastokeskus, 6–65-vuotiaat äidinkielen mukaan 1990–2005 (luotu 1.2.2007) ja Väestöennuste iän ja sukupuolen mukaan 2004–2040, Koko maa (Tulostettu 6.2.2007, taulukko päivitetty 20.9.2004).

Vuoteen 2012 ulottuvan ikäryhmien koon arvioinnin pohjana on vuoden 2005 tilanne (ks. taulukko 1). Taulukossa ennakoitu ikäryhmien koko perustuu oletukseen, jonka mukaan maahanmuuttajien osuus väestöstä kasvaa samassa suhteessa kuin se on kasvanut vuosien 2002 ja 2005 välisenä aikana.

Tilastokeskuksen ennusteiden mukaan 6–18-vuotiaiden ikäryhmiin kuuluvien määrä pienenee noin 6 %:lla vuosien 2005–2012 aikana (823 251 henkilöä vuonna 2005 ja 773 345 henkilöä vuonna 2012). Vuonna 2012 kaikki 8–17-vuotiaiden ikäryhmät ovat ennusteiden mukaan pienempiä kuin vuonna 2005. Esiopetusikäisten määrä pysyy suurin piirtein samana, mutta oppivelvollisuusiän saavuttaneiden 7-vuotiaiden ikäryhmä kasvaa 1,5 %:lla (57 373 henkilöstä 58 214 henkilöön). 18-vuotiaiden ikäryhmä (4 692 henkilöä) on suurempi kuin vastaava ikäryhmä vuonna 2005 (Lähde: Väestöennuste iän ja sukupuolen mukaan 2004–2040, koko maa, päivitetty 20.9.2004, tulostettu 6.2.2007).

Koulutuksessa olevien 6–18-vuotiaiden kokonaismäärä tulee pienenevän jonkin verran vuoteen 2012 mennessä. Vieraskielisten kokonaismäärän kasvun lisäksi ikäryhmien pieneneminen vaikuttaa siihen, että vieraskielisten suhteellinen osuus väestöstä kasvaa.

Euroopassa väestön muuttoliike on voimistunut ja saattaa edelleen voimistua. Erilaiset maahanmuuton lisäämiseen tähtäävät hallituksen tavoitteet ja toimenpiteet voivat vaikuttaa siihen, että vieraskielisten osuus väestöstä saattaa kasvaa viime vuosia nopeammin. Myös syntyvyys vieraskielisessä väestössä on suurempaa kuin Suomessa keskimäärin. Tästä syystä työryhmä on oppilaiden ja opettajien määrän ennusteissa pyrkinyt pyöristämään arvioita ylöspäin.

4 Yleissivistävän koulutuksen maahanmuuttajataustaisia opettavien tilanne ja opettajien koulutustarve

4.1 Maahanmuuttajataustaisia opettavien opettajien tilanne eri koulumuodoissa

Työryhmä on kartoittanut maahanmuuttajataustaisia opettavien opettajien tilannetta ja koulutustarvetta esiopetuksessa, perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa. Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen lisäopetuksen henkilöstö ja opettajien koulutustarve eivät sisälly työryhmän arvioihin.

Esiopetus

Lapsella on oikeus esiopetukseen pääsääntöisesti vuotta ennen kuin hänen oppivelvollisuutensa alkaa, eli sinä vuonna kun lapsi täyttää kuusi vuotta. Esiopetusikäisten maahanmuuttajien opetus on mahdollista järjestää muun esiopetuksen yhteydessä, perusopetukseen valmistavana opetuksena tai näiden yhdistelmänä.

Esiopetukseen osallistui vuonna 2005 noin 58 000 lasta. Esiopetus annetaan edelleen pääosin päivähoiton yhteydessä. Noin joka viides lapsi on koulussa järjestettävässä esiopetuksessa (Kumpulainen 2005, 9). Esiopetusikäisten maahanmuuttajataustaisten lasten tai heitä opettavien opettajien määrästä ei ole kattavia tilastotietoja.

Perusopetus

Perusopetuksen oppimäärä on laajuudeltaan yhdeksänvuotinen. Suomessa vakinaisesti asuvat lapset, myös ulkomaan kansalaiset, ovat oppivelvollisia. Oppivelvollisuus tarkoittaa perusopetuksen oppimäärän suorittamista. Oppivelvollisuus alkaa sinä vuonna, jona lapsi täyttää seitsemän vuotta. Se päättyy, kun oppivelvollisuus on suoritettu tai kun oppivelvollisuuden alkamisesta on kulunut 10 vuotta.

Vuonna 2005 maamme noin 3 300 peruskoulussa opiskeli noin 559 000 oppilasta. Peruskoululaisten määrä supistui vuosina 2001–2005 noin 1,4 %:lla (Kumpulainen 2005, 9). Vuonna 2005 perusopetusikäisiä vieraskielisiä oppilaita oli noin 16 500, mikä on noin 2,9 % kaikista perusopetusikäisistä.

Yleensä maahanmuuttajataustaiset oppilaat sijoitetaan ikäänsä sekä tietojaan ja taitojaan vastaavalle luokalle. Heidän on mahdollista saada suomi tai ruotsi toisena kielenä -opetusta erityisen maahanmuuttajille tarkoitettun oppimäärän mukaan. Koulut järjestävät mahdollisuuksiensa mukaan maahanmuuttajataustaisille oppilaille myös tukiopetusta eri oppiaineissa. Tukiopetusta voidaan antaa eri oppiaineissa myös oppilaan omalla äidinkiellellä. Kunnat voivat järjestää maahanmuuttajataustaisille lapsille myös oman äidinkielen opetusta.

Perusopetuksessa työskenteli kevätlukukaudella 2005 yhteensä 44 265 opettajaa, joista päätoimisia oli 43 394. Perusopetuksen opettajista 94 työskenteli vapaan sivistystyön oppilaitoksissa. Heistä päätoimisia oli 85. Perusopetuksen kaikista opettajista 85,4 % ja päätoimisista opettajista 86,7 % oli muodollisesti kelpoisia hoitamaan tehtäviään (Kumpulainen ja Saari, 17).

Lisäksi on huomattava, että vaikka oppilasmäärä vuosina 2003 ja 2005 tehtyjen selviytysten välillä on kasvanut, opettajien määrässä ei ole tapahtunut lisäystä. Perusopetuksessa maahanmuuttajataustaisia opettavat ovat ikääntyneempiä kuin muut perusopetuksen opettajat: yli 50-vuotiaiden opettajien osuus on kasvanut vuodesta 2003 vuoteen 2005 4,6 %, kun muissa tehtävissä toimivien yli 50-vuotiaiden opettajien osuus on kasvanut keskimäärin 2,4 % (Kumpulainen ja Saari 2005, 20).

Lukiokoulutus

Ylioppilastutkintoon johtavan lukiokoulutuksen voi suorittaa 2–4 vuodessa. Vuonna 2005 lukiokoulutusta annettiin 427 lukiossa, 37 perus- ja lukioasteen koulussa, 5 kansanopistossa ja yhdessä muussa oppilaitoksessa (Kumpulainen 2005, 10). Vuonna 2005 kaikista 9. luokan oppilaista 51 % aloitti lukiokoulutuksessa (OPH:n yhteishakutilastot, Hartonen/Aunola).

Vuonna 2005 ulkomaan kansalaisten osuus oli 1,6 % lukion ja 2,9 % ammatillisen peruskoulutuksen kaikista opiskelijoista (Opetushallitus, julkaisematon lähde). Samana vuonna vieraskielisten opiskelijoiden osuus nuorten lukiokoulutuksen opiskelijoista oli noin 2,8 % (2 765 henkilöä). Lukioikäisiä (16–18-vuotiaita) vieraskielisiä henkilöitä oli 6 382 (Tilastokeskus, 6–65-vuotiaat äidinkielen mukaan vuosina 1990–2005, luotu 1.2.2007).

Taulukko 3. Suomen lukiokoulutuksen opiskelijamäärä vuonna 2005 opiskelijan äidinkielen mukaan.

Äidinkieli	Nuorten koulutus	Aikuisten koulutus	Yhteensä	%
suomi	97 398	11 218	108 616	92,0
ruotsi	5 857	348	6 205	5,3
muu kieli	2 765	525	3 290	2,8
<i>yhteensä</i>	106 020	12 091	118 111	100,0

Lähde: Tilastokeskus – Opetushallituksen oppilaitostietokanta ROPTI.

Vuoden 2006 yhteishaussa toisen asteen opintoihin haki 1 721 vieraskielistä opiskelijaa, mikä on noin 93 % vieraskielisten 16–18-vuotiaiden ikäryhmästä. Koko ikäryhmästä toisen asteen opintoihin haki noin 98 %, kuten kolmena aikaisempanakin vuonna. Koko ikäryhmästä kaikkiaan 90 % hyväksyttiin toisen asteen opintoihin, heistä noin 48 % lukiokoulutukseen ja noin 41 % ammatilliseen koulutukseen. Vieraskielisten ikäryhmästä koulutukseen hyväksyttiin vain noin 68 %. Ero näkyy selvästi myös lukiokoulutuksessa, johon vieraskielisten ikäryhmästä hyväksyttiin vain noin 31 %.

Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa 2003–2008 tavoitteeksi on asetettu, että maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden osuus lukioiden opiskelijoista nousee selvästi nykyisestä. Työryhmä on tehnyt arvionsa siten, että se varautuu tilanteeseen, jossa vuonna 2012 vieraskielisistä 16–18-vuotiaista noin 40 % osallistuu lukiokoulutukseen. Tällöin vuonna 2012 lukiokoulutuksessa olisi noin 3 700 vieraskielistä opiskelijaa.

Lukiokoulutuksen opettajia oli vuonna 2005 yhteensä 7 804, joista päätoimisia oli 7 386. Lukiokoulutuksen opettajista 40 työskenteli vapaan sivistystyön oppilaitoksissa. Päätoimisia heistä oli 34. Kaikista opettajista 91,4 % ja päätoimisista opettajista 94,4 % oli muodollisesti kelpoisia hoitamaansa tehtävään (Kumpulainen ja Saari 2005, 29).

Vuonna 2005 lukiokoulutuksen maahanmuuttajien opettajia oli 17, joista kaikki olivat muodollisesti kelpoisia. Lukiokoulutuksen opettajat ovat keskimäärin vanhempia kuin perusopetuksen opettajat. Maahanmuuttajataustaisten opettajista 50 vuotta täyttäneitä oli noin 58,8 % päätoimisista opettajista. Muissa lukio-opetuksen tehtävissä 50 vuotta täyttäneitä oli 44,2 % vuonna 2005 (Kumpulainen ja Saari 2005, 31–32).

4.2 Perusopetukseen valmistava opetus

Oppivelvollisuusikäisille ja esiopetusikäisille maahanmuuttajataustaisille lapsille voidaan antaa perusopetukseen valmistavaa opetusta. Perusopetukseen valmistava opetus on tarkoitettu jokaiselle maahanmuuttajataustaiselle oppilaalle, jonka suomen tai ruotsin kielen taito ei vielä ole riittävän hyvä perusopetuksen ryhmässä opiskelemiseen.

Valmistavan opetuksen tavoitteena on tukea oppilaiden tasapainoista kehitystä ja kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan sekä antaa tarvittavat valmiudet perusopetukseen siirtymistä varten. Valmistavassa opetuksessa oppilaalle annetaan opetusta perusopetuksen oppiaineissa oppilaan opinto-ohjelmassa tarkemmin määritellyllä tavalla. Oppiaineiden opetuksessa noudatetaan soveltuvien osin perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita. Opetuksessa otetaan huomioon, että oppilaat ovat iältään, oppimisvalmiuksiltaan ja oppimistaustaltaan erilaisia. Valmistavan opetuksen aikana oppilaat integroidaan oman opinto-ohjelman mukaan perusopetukseen ikätasoaan vastaaviin suomen- tai ruotsinkielisiin ryhmiin. Integroinnilla edistetään kotoutumista, sosiaalisen kielitaidon kehittymistä ja oppiaineen sisällön omaksumista.

Perusopetukseen valmistavaa opetusta, johon osoitetaan valtionosuutta, annetaan 6–10-vuotiaille vähintään 450 tuntia ja tätä vanhemmille vähintään 500 tuntia, mikä tarkoittaa noin puolen vuoden mittaista koulutusta. Perusopetukseen valmistavan opetuksen opetusryhmien muodostamisesta päättää opetuksen järjestäjä. Ryhmäkoolle ei ole asetettu vaatimuksia, joten ryhmän voi perustaa myös yhdelle maahanmuuttajataustaiselle oppilaalle.

Perusopetukseen valmistavaan opetukseen osallistuvien vieraskielisten oppilaiden määrä on yli kolminkertaistunut 10 vuodessa (1995–2005). Vuosina 2002–2005 perusopetukseen valmistavaan opetukseen osallistuvien määrä pysyi lähes samana huolimatta maahanmuuttajien määrän kasvusta. Vuonna 2006 opetukseen osallistuneiden määrä puolestaan kasvoi voimakkaasti (ks. taulukko 4).

Taulukko 4. Maahanmuuttajien valmistavaan opetukseen osallistuneet vuosina 1995–2006.

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
397	482	779	1 072	1 304	1 537	1 300	1 497	1 449	1 475	1 459	1 711

Lähde: Opetushallitus, Perusopetuksen perustietokysely/käyttömenojen valtionosuuksien laskenta.

Opetusministeriö ja Opetushallitus tekivät vuonna 2003 valtakunnallisen selvityksen perusopetukseen valmistavasta opetuksesta. Selvityksen mukaan syksyllä 2003 maahanmuuttajien perusopetukseen valmistavaa opetusta järjestettiin 40 paikkakunnalla. Kahdella paikkakunnalla opetuskielenä oli ruotsi. Perusopetukseen valmistavan opetuksen järjestäminen keskittyi lähinnä Etelä- ja Länsi-Suomen suuriin kaupunkeihin sekä kuntiin, joissa on turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskus.

Taulukko 5. Perusopetukseen valmistavaa opetusta järjestäneiden kuntien ja opetusryhmien määrä vuonna 2003.

	Kuntien määrä	Opetusryhmien määrä
Etelä-Suomen lääni	16	92
Länsi-Suomen lääni	16	43
Itä-Suomen lääni	3	7
Oulun lääni	3	12
Lapin lääni	2	2
Koko Suomi	40	156

Lähde: Opetusministeriön ja Opetushallituksen selvitys vuodelta 2003.

Valtakunnallinen selvitys vuoden 2003 tilanteesta osoitti, että valmistavan opetuksen ryhmissä on keskimäärin 7–8 oppilasta ryhmäkoon vaihdelta 1–2 oppilaan ryhmästä 20 oppilaan ryhmään. Perusopetukseen valmistavan opetuksen ryhmälle oli määritelty maksimikoko 13 kunnassa. Maksimikoko vaihteli 10–15 oppilaaseen.

Perusopetukseen valmistavan opetuksen opettajatilanteen kuvaamisen ja opettajatarpeen ennakkoinnin pohjana on käytetty Opetushallituksen valtakunnallista selvitystä Maahanmuuttajaoppilaiden perusopetukseen valmistava opetus ja perusopetus syyslukukaudella 2003. Selvitys perustui kunnallisille perusopetuksen järjestäjille esitettyyn kyselyyn ja sen vastausprosentti oli 74 %. Kyselyyn jätti vastaamatta 123 kuntaa. Vastaamatta jättäneet kunnat olivat pääosin pieniä maaseutukuntia, joten selvityksen laatijat arvioivat, että vastaukset olisivat lisänneet maahanmuuttajaoppilaiden määrää vain jonkin verran.

Selvityksen mukaan perusopetukseen valmistavan opetuksen opettajina toimi vuonna 2003 yhteensä 175 opettajaa. Heistä 69 %:lla oli jokin opettajankoulutus: 26 %:lla luokanopettajan kelpoisuus, 17 %:lla aineenopettajan kelpoisuus, 2 %:lla erityisopettajan kelpoisuus, 13 %:lla erityisluokanopettajan kelpoisuus, 11 %:lla muu opettajan muodollinen kelpoisuus, kuten kelpoisuus esiopetuksen opettajaksi, lastentarhanopettajaksi tai ulkomailla suoritettu opettajankoulutus. Muu koulutus kuin opettajakoulutus -kohtaan kunnat olivat ilmoittaneet 53 opettajaa (31 %). Heistä kunnat kuvasivat 34 opettajan koulutusta. Näistä opettajista suurimman ryhmän (13 opettajaa) muodostivat eri alojen opiskelijat. Opettajista kahdeksalla on jokin korkeakoulututkinto (Maahanmuuttajaoppilaiden perusopetukseen valmistava opetus ja perusopetus syyslukukaudella 2003, 2004).

Perusopetukseen valmistavan opetuksen opettajille ei ole määritelty kelpoisuusvaatimuksia eikä tehtävään ole olemassa peruskoulutusta ja täydennyskoulutustakin on niukasti.

Vuonna 2005 perusopetukseen valmistavaan opetukseen osallistui 1 459 oppilasta. Koulutuksen järjestäjiä oli yhteensä 65. Keväällä 2005 suoritettun opettajatiedonkeruun mukaan perusopetuksen valmistavassa opetuksessa toimi peruskoulujen oman ilmoituksen mukaan 179 maahanmuuttajien opettajaa. Heistä 79 %:lla (142) oli jokin opettajankoulutus

(Kumpulainen ja Saari 2005, 78).

Edellä mainittujen selvitysten keskinäinen vertailu ja vuoden 2005 opettajaselvitys tuovat esille sen, että jonkin opettajankoulutuksen saaneiden määrä maahanmuuttajataus-
taisia oppilaita opettavien opettajien joukossa on lisääntynyt. Opettajat Suomessa selvityk-
sen mukaan vuosien 2002 ja 2005 välillä jonkin opettajankoulutuksen saaneiden osuus on
kasvanut noin 60 %:sta noin 79 %:iin (Kumpulainen ja Saari 2005, 19).

Työryhmän arvio perusopetukseen valmistavan opetuksen opettajatarpeen kehityksestä vuoteen 2012 mennessä

Perusopetukseen valmistavan opetuksen opettajatarpeen arvioinnin lähtökohdaksi valittiin
vuoden 2005 syksyn tilanne, jolloin valmistavaan opetukseen osallistui noin 8,2 % 6–15
-vuotiaiden vieraskielisten ikäryhmästä (1 460 oppilasta) ja opetustehtävissä toimi noin 180
opettajaa. Kuntien ilmoituksen mukaan noin 80 %:lla heistä on jokin opettajan kelpoi-
suus, joten perusopetukseen valmistavan opetuksen tehtävissä olevien kelpoisten opettajien
varanto olisi 144 opettajaa ja välitön opettajatarve ei-kelpoisten opettajien tilalle olisi 36
jonkin opettajankoulutuksen saanutta henkilöä.

Työryhmä arvioi, että:

- valmistavassa opetuksessa nyt työskentelevistä kelpoisista opettajista 20 % siirtyy
eläkkeelle vuosina 2007–2012. Näin ollen kelpoisten opettajien varanto (144 opettajaa)
vähenee eläkkeelle siirtymisen vuoksi 30 henkilöllä.
- valmistavassa opetuksessa nyt työskentelevistä kelpoisista opettajista 20 % (30 henkilöä)
siirtyy muihin tehtäviin vuosina 2007–2012. Näin ollen kelpoisten opettajien varanto
(144 opettajaa) vähenee muihin tehtäviin siirtymisen vuoksi 30 henkilöllä.
- vuonna 2012 perusopetukseen valmistavaan opetukseen osallistuisi yhtä suuri osuus
(8,2 %) vieraskielisten ikäryhmästä kuin vuonna 2005 eli noin 1 850 oppilasta.
- opetusryhmän koon keskiarvo on kahdeksan oppilasta. 1 850 oppilasta jakautuu siis
laskennallisesti noin 230 opetusryhmään, joista kuhunkin tarvitaan vähintään yksi opettaja.

Kelpoisten opettajien varanto olisi vuonna 2012 eläkkeelle ja muihin tehtäviin siirtymisen
aiheuttaman poistuman vaikutusten huomioonottamisen jälkeen 84 henkilöä. Oppilasmää-
rän ja ryhmäkoon keskiarvon perusteella opettajatarpeeksi arvioitiin 230 henkilötyövuotta
(päätoimista opettajaa). Arvioiduksi opettajavarannoksi saatiin noin 80 henkilöä, joten
valmistavaan opetukseen tarvitaan noin 150 opettajan koulutuksen saanutta henkilöä lisää
vuoteen 2012 mennessä.

Opettajia voidaan rekrytoida jo opettajankoulutuksen saaneiden tai vuosina 2007–2012
valmistuvien uusien opettajien joukosta. Tästä syystä ei voida suoraan todeta, että opettajan-
koulustarve kasvaa 150 henkilöllä vuosien 2007–2012 välisenä aikana. Valmistavan ope-
tuksen opettajatarpeiden vaikutus, noin 150 henkilöä vuosien 2007–2012 välisenä aikana,
kohdistuu kuitenkin koko opettajavarantoon ja opettajankoulutukseen. Käytännössä vai-
kutuksen voi olettaa voimakkaimmin kohdistuvan luokanopettaja- tai erityisopettajakoulu-
tukseen, millä voi olla vaikutusta opettajankoulutuksen kokonaismääriin.

Opetusministeriön koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa 2003–2008
ja hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa tavoitteeksi on asetettu, että perusope-
tuksen valmistavaa opetusta pidennetään lukuvuoden pituiseksi. Kunnilla ei perusopetus-
lain mukaan ole velvoitetta järjestää perusopetukseen valmistavaa opetusta. Mikäli kunnat

velvoitetaan järjestämään opetusta kaikille maahanmuuttajataustaisille lapsille ja -nuorille, opettajien tarve kasvaa arvioitua enemmän. Tällä hetkellä opetusta ovat antaneet pääasiassa Etelä-Suomen ja Länsi-Suomen asukasmäärältään suuret kunnat. Jos perusopetukseen valmistavan opetuksen tarjoamisesta tulisi velvoite, opetusta järjestettäisiin myös asukasmääriltään pienemmissä kunnissa muualla Suomessa. Tämä tarkoittaisi sitä, että perusopetukseen valmistavan opetuksen opettajatarve kohdistuisi maantieteellisesti entistä laajemmalle alueelle. Velvoite opetuksen järjestämisestä sekä opetuksen pidentäminen lukuvuoden mittaiseksi aiheuttaisi huomattavaa lisätarvetta valmistavien opettajien määrään.

4.3 Suomi tai ruotsi toisena kielenä -opetus

4.3.1 Perusopetus

Opetusministeriö ja Opetushallitus ovat selvittäneet perusopetuksen suomi tai ruotsi toisena kielenä -opetuksen (myöhemmin tekstissä S2/R2) tilaa kaksi kertaa: vuosina 2003 ja 2005. Vuonna 2003 Opetushallitus laati selvityksen Maahanmuuttajaoppilaiden perusopetukseen valmistava opetus ja perusopetus syyslukukaudella 2003. Selvitys perustui kunnallisille perusopetuksen järjestäjille esitettyyn kyselyyn ja sen vastausprosentti oli 74 %. Kyselyyn jätti vastaamatta 123 kuntaa. Vastaamatta jättäneet kunnat olivat pääosin pieniä maaseutukuntia, joten selvityksen laatijat arvioivat, että vastaukset olisivat lisänneet maahanmuuttajataustaisten oppilaiden määrää vain jonkin verran. S2/R2-opetuksen osalta selvityksen laatijat arvioivat, että puuttuvat vastaukset olisivat vaikuttaneet siten, että S2/R2-opetuksen oppimäärää opiskelevia olisi ollut suhteessa enemmän kuin erillistä S2/R2-opetusta saavia.

Taulukko 6. Suomi ja ruotsi toisena kielenä -oppimäärän mukaan opiskelevien määrä perusopetuksessa ja virkojen määrä vuosina 2003 ja 2005.

	S2-oppimäärän mukaan opiskelevat	R2-oppimäärän mukaan opiskelevat	S2/R2-oppimäärän mukaan opiskelevat yhteensä	Kuntien ilmoittamien S2-opettajien määrä	S2-virat
2003	ei tietoa	ei tietoa	10 068	639	40
2005	11 578	87	11 660	ei tietoa	53

Lähde: Maahanmuuttajaoppilaiden perusopetukseen valmistava opetus ja perusopetus syyslukukaudella 2003, Suomi/ruotsi toisena kielenä – opetuksen järjestäminen perusopetuksessa 2005.

Opetushallituksen selvityksen mukaan (Maahanmuuttajaoppilaiden perusopetukseen valmistava opetus ja perusopetus lukukaudella 2003, 2004), perusopetusikäisistä maahanmuuttajista 75 % opiskeli suomea tai ruotsia S2/R2-oppimäärän mukaan. Näistä suomea tai ruotsia toisena kielenä opiskelevista:

- 1 735 eli 17 % opiskeli ensisijaisesti suomi äidinkielenä -ryhmässä
- 2 493 eli 25 % opiskeli erillisessä S2/R2-ryhmässä
- 5 840 eli 58 % opiskeli sekä suomi äidinkielenä -oppimäärän mukaisessa ryhmässä että erillisessä S2/R2-ryhmässä.

S2/R2-oppilaat näyttävät keskittyvän pääkaupunkiseudulle ja suuriin kaupunkeihin. Myös erillisen S2/R2-opetuksen antaminen keskittyy suuriin kuntiin.

Ruotsin- ja kaksikielisissä kunnissa enemmistö maahanmuuttajista osallistuu kokonaan ruotsi äidinkielenä -opetukseen. Jotkut oppilaat saavat ruotsi äidinkielenä -tuntien lisäksi ruotsi toisena kielenä -opetusta tukiopetuksena. Ruotsia toisena kielenä opetetaan lisäksi valmistavassa opetuksessa.

Kelpoisuus antaa S2/R2-oppimäärän mukaista opetusta on luokanopetuksessa luokanopettajalla ja aineenopetuksessa äidinkielen ja kirjallisuuden opettajalla. S2-virkoja oli vuonna 2005 koko maassa 53. Virkojen määrä on vuosien 2003 ja 2005 välillä lisääntynyt 13 viralla. Lisäksi on olemassa päätoimisia ja sivutoimisia S2-tuntiopettajia sekä luokan-, aineen- ja erityisopettajia, jotka opettavat suomea toisena kielenä. Opettajat Suomessa 2005 julkaisun mukaan suomenkielisen perusopetuksen lehtoreiden ja päätoimisten tuntiopettajien määrä opettajien eniten opettaman aineen mukaan kevätlukukaudella 2005 oli S2-opetuksessa 92 ja R2-opetuksessa kaksi. Julkaisun mukaan S2-opettajien kelpoisuusprosentti oli 68,5 %. Opetushallituksen selvityksen (2004) mukaan kunnat ilmoittivat, että S2-opettajina toimi 639 opettajaa ja että ruotsin- tai kaksikielisissä kunnissa kaikki opettajat olivat sivutoimisia. Selvityksen opettajalukuun sisältyvät sekä päätoimiset S2/R2-opettajat että muun opetuksen ohella S2/R2-opetusta antavat, joten lukua ei voi käyttää opettajia koskevan henkilötyövuosiarvion pohjana.

Erot suurten kuntien ja pienten kuntien opettajien työtilanteessa ovat huomattavia. Suurissa kunnissa opettajat opettavat valtaosaltaan vain yhdessä koulussa, muutamat 2–3 koulussa. Pienten kuntien opettajista vain puolet opettaa ainoastaan yhdessä koulussa, monilla on kierrettävänä enimmillään 7–9 koulua. Koko maassa yhteensä 74 % opettajista opettaa vain yhdessä koulussa, 18 % 2–3 koulussa, 8 % 4:ssä tai useammassa koulussa.

Työryhmän arvio perusopetuksen S2/R2-opetuksen opettajatarpeen kehityksestä vuoteen 2012 mennessä

Perusopetuksessa S2-oppimäärän mukaan opiskelevien oppilaiden määrä ja S2-opetukseen suunnattujen äidinkielen ja kirjallisuuden opettajan virkojen määrä on kasvanut viime vuosina.

S2/R2-opettajia koskevasta tilastoaineistosta ei ilmene, kuinka moni opettaja opettaa suomea tai ruotsia toisena kielenä koko opetusvelvollisuutensa verran ja kuinka moni opettaa sen lisäksi myös muita oppiaineita. Lisäksi järjestettävien tuntien viikkotuntimäärä ja ryhmäkokoo vaihtelevat. Työryhmä on päättänyt esittämään arvion, joka perustuu erilliseen S2/R2-opetukseen osallistuvien oppilaiden määrään ja oletettuun keskimääräiseen ryhmäkokoon.

Työryhmä on perustanut arvionsa vuosien 2005 ja 2012 tilanteesta vuoden 2003 oppilas/opettaja-suhteelle ja erillistä S2/R2-opetusta saavien osuudelle. Vuoden 2003 tietojen mukaan S2/R2-oppimäärän mukaan opiskelevia oli 13 oppilasta yhtä opettajaa kohden ja erillistä S2/R2-opetusta sai 83 % S2/R2-oppimäärän mukaan opiskelevista.

Kuntien vuonna 2005 Opetushallitukselle antaman tiedon mukaan S2/R2-oppimäärän mukaan opiskeli 11 660 oppilasta. Työryhmän käytössä ei ole kattavaa opettajatietoa samalta vuodelta. Työryhmä olettaa, että vuonna 2005 S2/R2-oppimäärän mukaan opiskelleista 83 % eli 9 678 oppilasta sai erillistä S2/R2-opetusta. Kun opetusryhmässä oletetaan olevan keskimäärin 13 oppilasta, oppilaat jakaantuivat 745 opetusryhmään, joista kuhunkin tarvittiin vähintään yksi opettaja. Työryhmä olettaa, että nämä opetusryhmät saivat erillistä S2/R2-opetusta keskimäärin kaksi tuntia viikossa, tällöin viikossa annettiin 1 490 opetustuntia.

Työryhmä olettaa, että näistä tunneista puolet (745 tuntia) antoi luokanopettaja, jonka opetusvelvollisuus on 24 tuntia/opetusviikko. Opetuksen järjestämiseen tarvittiin 31 luokanopettajan henkilötyövuotta. Lisäksi työryhmä olettaa, että puolet tunneista (745 tuntia) annettiin aineenopetuksena, jolloin äidinkielen ja kirjallisuuden opettajan opetusvelvollisuus on 18 tuntia/opetusviikko. Opetuksen järjestämiseen tarvittiin 41 aineenopettajan henkilötyövuotta. Näillä laskentaperusteilla vuonna 2005 S2/R2-opetuksen järjestämiseen tarvittiin yhteensä 72 henkilötyövuotta.

Työryhmän tekemän arvion mukaan (ks. taulukko 2) maahanmuuttajataustaisten perusopetusikäisten 7–15-vuotiaiden vieraskielisen ikäryhmän koko olisi noin 19 840 vuonna 2012. Työryhmä perustaa arvionsa S2/R2 -opetukseen osallistuvien määrästä oletukselle, jonka mukaan 75 % (14 880 oppilasta) kaikista vieraskielisistä perusopetusikäisistä opiskelisi S2/R2-oppimäärän mukaan kuten vuonna 2003. Lisäksi työryhmä olettaa, että heistä 83 % osallistuu erilliseen S2/R2-opetukseen kuten vuonna 2003. Tällöin erilliseen opetukseen osallistuisi 12 350 opiskelijaa vuonna 2012. Mikäli oletus ryhmäkoosta tai opettaja/oppilas-suhteesta muuttuu, muuttuu myös opettajatarve.

Jos vuonna 2012 S2/R2-oppimäärän mukaiseen erilliseen S2/R2-opetukseen osallistuisi 12 350 oppilasta ja opetusryhmässä oletetaan olevan keskimäärin 13 oppilasta, oppilaat jakaantuisivat noin 950 opetusryhmään. Työryhmä arvioi, että erillistä S2/R2-opetusta annetaan keskimäärin kaksi tuntia viikossa, mikä tarkoittaa, että vuonna 2012 annettaisiin 1 900 S2/R2-opetustuntia. Työryhmä olettaa, että näistä tunneista puolet antaa luokanopettaja, jonka opetusvelvollisuus on 24 tuntia/opetusviikko. Tällöin opetuksen järjestämiseen tarvitaan 40 luokanopettajan henkilötyövuotta. Lisäksi työryhmä olettaa, että puolet tunneista annetaan aineenopetuksena, jolloin äidinkielen ja kirjallisuuden opetusvelvollisuus on 18 tuntia/opetusviikko. Tällöin opetuksen järjestämiseen tarvitaan 53 aineenopettajan henkilötyövuotta. Näillä laskentaperusteilla vuonna 2012 S2/R2-opetuksen järjestämiseen tarvitaan yhteensä 93 henkilötyövuotta (päätoimista opettajaa).

Työryhmä arvioi, että vuonna 2005 S2/R2-opetuksen järjestämiseen tarvittiin 72 henkilötyövuotta/päätoimista opettajaa. Opettajat Suomessa 2005 -julkaisun (Kumpulainen ja Saari 2005, 17) mukaan kaikista perusopetuksen S2/R2-opettajista noin 68,5 % oli muodollisesti kelpoisia hoitamaansa tehtävään. Mikäli tehtävässä olisi toiminut 72 päätoimista opettajaa, heistä 49 olisi ollut kelpoisia tehtävään ja välitön opettajatarve ei-kelpoisten tilalle olisi siis 23 opettajaa. Kun otetaan huomioon opettajien mahdollinen siirtyminen toisiin tehtäviin (20 %, 10 henkilöä) ja ikärakenteesta johtuva poistuma (20 %, 10 henkilöä) vuosina 2005–2012, opettajavarannoksi muodostuu 29 opettajaa. Kun vuoden 2012 opetuksen järjestämiseen tarvitaan työryhmän arvion mukaan 93 henkilötyövuotta (päätoimista opettajaa), opettajatarpeeksi saadaan 64 opettajaa (päätoimista opettajaa).

Lisäksi tulee ottaa huomioon, että

- kunnilla ei ole perusopetuslain mukaan veloitetta järjestää erillistä S2/R2-opetusta. Perusopetuksen tuntijakoasetuksen ja opetussuunnitelman perusteiden mukaan oppilaille, joiden suomen kielen taito ei ole äidinkielen tasoinen kaikilla kielitaidon osa-alueilla, järjestetään S2/R2-opetusta joko kokonaan tai osittain suomi äidinkielenä -opetuksen sijaan. Mikäli myös perusopetuslaissa säädetään velvoite järjestää erillistä S2/R2-opetusta, opettajien tarve voi kasvaa. Jos myös erillisen S2/R2-opetuksen tuntimäärä nousee, opettajien tarve kasvaa ennakoitua enemmän.
- S2/R2-opetus järjestetään joko osana koulun opetusta, koulun tukiovetusresursseilla tai erillisellä Opetushallituksesta haettavalla valtionavustuksella, jota koulutuksen järjestäjä

voi hakea eri oppiaineiden tukiopetukseen neljä vuotta oppilaan maahantulosta. Jos rahoitusperusteet tai rahoituksen määrä muuttuvat, erillisen S2/R2-opetuksen määrää ja opettajien tarve voi muuttua.

4.3.2 Lukiokoulutus

S2/R2-opetus on lukiokoulutuksessa yksi äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen oppimääristä. Sitä voidaan opettaa maahanmuuttajataustaisille lukiolaisille niin, että se korvaa joko kaikki tai osan äidinkielen ja kirjallisuuden kursseista. S2/R2-kursseja voidaan tarjota myös äidinkielen kurssien lisänä. Mikäli lukiossa ei voida järjestää erillistä S2/R2-opetusta, tulee maahanmuuttajataustaiset opiskelijat kuitenkin arvioida S2-oppimäärän mukaan, jos se on valittu hänen oppimääräkseen. Näin tulee tehdä huolimatta siitä, onko hänelle järjestetty erillistä S2/R2-opetusta tai onko lukio voinut tarjota vain osan S2/R2-kursseista. Lukioilla ei siis ole velvoitetta järjestää erillistä S2/R2-opetusta.

Opetusministeriö ja Opetushallitus tekivät maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden opiskelun tuen tarpeita ja muotoja lukioissa kartoittaneen selvityksen keväällä 2006 (selvitys valmistuu vuonna 2007). Selvitykseen vastasi 284 suomenkielistä lukiota ja kysely lähetettiin kaikille Suomen 437 lukiolle. Vastausprosentti oli 65,4. Kyselyyn vastanneista lukiosta 148 suomenkielisessä lukiossa oli maahanmuuttajataustaisia opiskelijoita lukuvuonna 2005–2006. Selvityksen alustavien tulosten mukaan samana lukuvuonna maahanmuuttajien suomen kielen opettajina lukioissa toimivat useimmiten seuraavilla nimikkeillä palkatut opettajat: äidinkielen ja kirjallisuuden opettajat (77,2 %), suomi toisena kielenä -opettajat (15,9 %), erityisopettajat (3,4 %) ja muut (3,4 %).

Samassa Opetushallituksen kyselyssä kysyttiin S2-kurssien tarjoamisesta. Kyselyyn vastasi 142 lukiota, mikä on 97,3 % kaikista niistä kyselyyn vastanneista lukioista (148), joissa oli maahanmuuttajataustaisia opiskelijoita. Lukuvuonna 2005–2006 järjestettiin yhteensä 231 S2-kurssia kyselyyn vastanneissa lukioissa. Lukioista 13,3 % tarjosi vähintään kaikki pakolliset kurssit ja osa niistä myös 1–3 vapaavalintaista syventävää ja soveltavaa kurssia. 68,3 % lukioista ei tarjonnut yhtään S2-kurssia ja 18,2 % lukioista tarjosi 1–5 S2-kurssia. Ruotsinkielisistä lukioista viisi vastasi selvitykseen. Yhdessäkään niistä ei tarjottu R2-opetusta lukuvuonna 2005–2006.

Niissä lukioissa, joissa erillistä S2/R2-opetusta ei annettu, oli S2/R2-oppimäärän mukaan opiskelevien maahanmuuttajien opetus toteutettu joko suomi äidinkielenä -opetuksen yhteydessä, yhteistyössä lähilukion kanssa, mahdollisuutena valita aine useiden oppilaitosten yhteistarjottimelta tai muuten.

Lukiokoulutuksessa S2/R2-opetus on aina aineenopetusta, joten oppimäärää ovat kelpoisia opettamaan äidinkielen ja kirjallisuuden aineenopetukseen kelpoiset opettajat.

Työryhmän arvio lukiokoulutuksen S2/R2-opetuksen opettajatarpeen kehityksestä vuoteen 2012 mennessä

Lukioilla ei ole velvoitetta järjestää erillistä S2/R2-opetusta, joten opettajatarvearviointia ei voi perustaa esimerkiksi ennalta tiedossa olevaan kurssimäärään. Lukioiden S2/R2-opetuksesta puuttuvat kattavat tilastotiedot lukioiden vieraskielisten opiskelijoiden kokonaismäärän kehityksestä, järjestettävien kurssien määrästä, kursseille osallistuvien opiskelijoiden määrästä ja ryhmäkoosta sekä kursseilla opettavien opettajien määrästä.

S2/R2-opettajien tarvetta lukiokoulutuksessa koskeva tilastoaineisto ei kerro tarkkaan, kuinka moni opettaja antaa S2/R2-opetusta, koska opetus voidaan integroida suomi tai

ruotsi -äidinkielenä tuntien yhteyteen tai järjestää erillisenä opetuksena. Lisäksi järjestettävien kurssien tuntimäärä ja ryhmäkoko vaihtelevat. Työryhmä on päätenyt esittämään karkean arvion, joka perustuu työryhmän oletukseen erilliseen S2/R2-opetukseen osallistuvien opiskelijoiden määrästä ja keskimääräisestä ryhmäkoosta.

Vuonna 2005 Suomen lukioissa oli 1 890 vieraskielistä opiskelijaa. Työryhmän käytössä ei ole kattavaa opettajatietoa samalta vuodelta. Työryhmä perustaa S2/R2-opetuksen opettajatarpeen arvioinnin samoille oletuksille kuin arvioissa perusopetuksen osallistumisesta. Työryhmä arvioi, että vuonna 2005 lukiossa opiskelleista 1 890 vieraskielisestä opiskelijasta 75 % (1 418 henkilöä) sai S2/R2-oppimäärän mukaista opetusta. Heistä 83 % eli 1 176 oppilasta sai erillistä S2/R2-opetusta. Oletetun keskimääräisen ryhmäkoon (13) perusteella oppilaat jakaantuivat 91 opetusryhmään, joista kuhunkin tarvittiin vähintään yksi opettaja. Työryhmä olettaa, että nämä opetusryhmät saivat erillistä S2/R2-opetusta keskimäärin yhden tunnin viikossa, joten viikossa annettiin 91 opetustuntia.

Lukiokoulutuksessa äidinkielen ja kirjallisuuden opettajan opetusvelvollisuus on 16 tuntia/opetusviikko. Näillä laskentaperusteilla vuonna 2005 S2/R2-opetuksen järjestämiseen tarvittiin laskennallisesti lukiokoulutuksessa yhteensä kuusi henkilötyövuotta (päätoimista opettajaa).

Opettajat Suomessa 2005 -julkaisun (Kumpulainen ja Saari 2005, 131) mukaan kaikista perusopetuksen S2/R2-opettajista noin 75 % oli muodollisesti kelpoisia hoitamaansa tehtävään. Jos sama suhdeluku siirretään lukio-opetuksen S2/R2-opettajiin, tehtävässä toimivista S2/R2-opettajista 5 oli kelpoisia. Kun otetaan huomioon nykyisten opettajien mahdollinen siirtyminen toisiin tehtäviin (20 %) yksi opettaja sekä ikärakenteesta johtuva poistuma (20 %) yksi opettaja, varanto on kolme opettajaa.

Työryhmän tekemän arvion mukaan (ks. taulukko 2) Suomessa on vuonna 2012 noin 7 300 vieraskielistä lukio-opiskelijaa ja heistä 75 % (5 475 oppilasta) opiskelee S2/R2-oppimäärän mukaan. Lisäksi työryhmä olettaa, että S2/R2-oppimäärän mukaan opiskelevista 83 % osallistuu erilliseen S2/R2-opetukseen kuten vuonna 2003. Tällöin erilliseen opetukseen osallistuisi noin 4 540 opiskelijaa.

Kun opetusryhmässä oletetaan olevan keskimäärin 13 oppilasta, oppilaat jakaantuvat noin 350 opetusryhmään, joista kuhunkin tarvitaan vähintään yksi opettaja. Työryhmä arvioi, että erillistä S2/R2-opetusta annetaan keskimäärin yksi tunti viikossa, mikä tarkoittaa, että vuonna 2012 annetaan viikoittain noin 350 S2/R2-opetustuntia. Äidinkielen ja kirjallisuuden opettajan opetusvelvollisuus lukiossa on 16 tuntia/opetusviikko. Tällöin opetuksen järjestämiseen tarvitaan 22 aineenopettajan henkilötyövuotta (päätoimista opettajaa). Opettajavarannon huomioonottaen, opettajatarve vuonna 2012 on 19 uutta opettajaa. Mikäli oletus ryhmäkoosta tai opettaja/oppilassuhteesta muuttuu, myös arvioitu opettajatarve muuttuu.

4.3.3 Aikuisten yleissivistävä koulutus

Perusopetuksen ja lukion oppimäärän voi suorittaa myös aikuisena. Opinnot voi suorittaa aikuislukiossa, lukiossa tai kansanopistossa. Ne voi suorittaa myös yksityisopiskelijana peruskoulussa, lukiossa ja aikuislukiossa. Koulutus on tarkoitettu yli 18-vuotiaille. Aikuislukiossa perusopetuksen oppimäärän voi suorittaa 2–3 vuodessa. Kansanopistoissa perusopetuksen oppimäärän voi suorittaa yhdessä vuodessa. Lukion oppimäärän suorittaminen aikuisena kestää 2–4 vuotta. Perusopetuksen jälkeen maahanmuuttajataustaiset voivat valmistautua jatko-opintoihin joko perusopetuksen lisäopetuksessa tai muissa valmentavissa ryhmissä. He voivat osallistua myös erilaisiin yleissivistäviin opintoihin aikuisoppilaitoksissa. Maa-

hanmuuttajataustaisille järjestetään lisäksi ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaa koulutusta.

Opiskelijoiden määrän lisääntyminen näkyy erityisesti aikuislukioiden ja lukioiden aikuiskoulutuslinjoilla suomen kielen aineopiskelijoiden määrän lisääntymisenä. Vuosina 2003–2004 maahanmuuttajien kielikoulutuskursseja suoritettiin perusteella noin 7 600 ja lukioissa lähes 1 000 (Yhteistyössä kotoutumiskoulutusta toteuttamaan, 2005).

Erityisesti aineopiskelijoiden määrä on lisääntynyt aikuislukioissa. Maahanmuuttajataustaiset suorittavat yhä enemmän suomi toisena kielenä -opintoja tai suomen kielen opintoja yhdistettynä muihin yksittäisiin aineisiin. Kotoutumistuen piirissä olevista maahanmuuttajaopiskelijoista suuri osa saa rinnastuspäätöksen perusteella työvoimapolitiittisen koulutuksen taloudellisen tuen. Tämä mahdollisuus on lisännyt aikuisten lukio-opetuksen kysyntää maahanmuuttajien keskuudessa. Aikuislukiot voivat osallistua myös TE-keskusten tarjouskilpailuihin työvoimapolitiittisen kotoutumiskoulutuksen järjestämisestä, ja sitä koulutusta toteutetaan aikuislukioissa joillakin paikkakunnilla.

Maahanmuuttajaosaamista ja monikulttuurista pedagogiikkaa tarvitsevat opettajien lisäksi myös rehtorit, opinto-ohjaajat ja ryhmäohjaajat. Lukiossa opiskelevat maahanmuuttaja-opiskelijat tarvitsevat keskimääräistä enemmän ohjausta ja tukea opintojen aikana, mikä lisää myös ohjauksellisen osaamisen tarvetta henkilöstön keskuudessa.

Taulukko 7. Opiskelijat äidinkielen mukaan aikuislukioiden tutkintoon johtavassa koulutuksessa, kaikki opiskelijat.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
suomi	14 624	14 031	13 311	12 251	11 431	11 218
ruotsi	304	258	234	211	142	348
muu	517	466	406	430	495	525

Lähde: Tilastokeskus/ROPTI.

Työryhmän arvio aikuisten yleissivistävän koulutuksen S2/R2-opetuksen opettajatarpeen kehityksestä vuoteen 2012 mennessä

Aikuislukioissa opiskeli vuonna 2004 yhteensä 495 ja vuonna 2005 yhteensä 525 vieraskielistä opiskelijaa. Vieraskieliset aikuislukioiden opiskelijat opiskelevat samoissa ryhmissä muiden opiskelijoiden kanssa ja he voivat lisäksi saada erillistä S2/R2-opetusta.

Aikuislukioissa annettavasta S2/R2-opetuksesta ei ole tilastoja. Tilastotiedot aikuislukioiden vieraskielisten opiskelijoiden kokonaismäärän kehityksestä, järjestettävien kurssien määrästä, kursseille osallistuvien opiskelijoiden määrästä ja ryhmäkoosta sekä opettajien määrästä puuttuvat.

Työryhmä arvioi maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden määrän kasvavan aikuislukioissa ja vaikuttavan siten, että myös opettajatarve kasvaa. Pelkästään opiskelijamäärän perusteella laskelmia opettajatarpeesta ei kuitenkaan ole mielekäästä tehdä.

4.4 Maahanmuuttajataustaisten äidinkielen opetus

4.4.1 Perusopetus

Maahanmuuttajien äidinkielen opetus on perusopetusta täydentävää opetusta, jolla tuetaan oppilaan ajattelun sekä kielenkäyttötaitojen, itseilmaisun ja viestinnän kehittymistä, sosiaalisten suhteiden ja maailmankuvan muodostumista sekä persoonallisuuden ehyttä kasvua. Yhdessä S2/R2-opetuksen kanssa oppilaan oman äidinkielen opetus vahvistaa oppilaan identiteettiä ja rakentaa pohjaa monikulttuurisuudelle ja toiminnalliselle kaksikielisyydelle. Oman äidinkielen opetuksella edistetään lisäksi oppilaan mahdollisuuksia opiskella täysipainoisesti kaikkia perusopetuksen oppiaineita.

Opetuksen järjestäjällä ei ole velvollisuutta järjestää maahanmuuttajien äidinkielen opetusta. Mikäli kunta järjestää opetusta, sillä on mahdollisuus saada opetuksen järjestämiseen erillistä valtionavustusta. Valtionavustusta maksetaan enintään kahdesta viikkotunnista (vuoden 2007 alusta lähtien 2,5 tunnista) taloudellisesti muodostettua opetusryhmää kohden. Ryhmään tulee kuulua opetuksen alkaessa vähintään neljä oppilasta. Opetuksessa voidaan noudattaa Opetushallituksen suositusta maahanmuuttajien äidinkielen opetuksen perusteiksi.

Taulukko 8. Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden äidinkielen opetus perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa vuosina 1990–2005.

1990	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
1 096	2 870	3 496	5 013	6 446	7 893	8 86	9 980	10 227	10 690	11 408	11 842	10 015 (k) 10 408 (s)	10 354 (k) 10 907 (s)

Lähde: Opetushallitus, valtionavustustilasto (Huom. Tilastointi muuttui vuonna 2004 siten, että vuodesta 2004 lähtien tilastointi on tehty erikseen syys- ja kevätlukukausilta.)

Maahanmuuttajien oman äidinkielen opetukseen osallistuneiden oppilaiden määrä on kaksinkertaistunut noin kymmenessä vuodessa. Maahanmuuttajien äidinkielen opetukseen osallistui 10 354 oppilasta yhteensä 51 eri kielessä kevätlukukaudella 2005 ja 10 907 oppilasta yhteensä 49 eri kielessä syyslukukaudella 2005. Maahanmuuttajien äidinkielen opetusta järjestettiin keväällä 2005 yhteensä 69 kunnassa ja syksyllä 2005 yhteensä 74 kunnassa. Tähän opetukseen voivat osallistua esiopetuksen ja perusopetuksen oppilaat sekä lukiokoulutuksen opiskelijat.

Opetushallituksen tilastoja erillisen valtionavun turvin järjestetystä opetuksesta voidaan pitää opetuksen tilannetta riittävästi kuvaavana, vaikka tilastoissa ovatkin mukana myös saamenkielisten ja romanikielisten sekä suomen- tai ruotsinkielisten oppilaiden ulkomailla hankkiman kielitaidon ylläpitämiseen tähtäävä opetus. Vastaavasti tilastoihin eivät nimittäin sisälly ne perusopetukseen valmistavan opetuksen oppilaat, jotka voivat saada oman äidinkielen opetusta osana valmistavaa opetusta, mutta joille kunta ei voi hakea erillistä valtionavustusta.

Vuonna 2003 maahanmuuttajataustaisten äidinkielen opettajina toimi 413 opettajaa. Heistä 138 eli 34 % toimi päätoimisena ja 272 eli 66 % sivutoimisena opettajana. Opettajista 253 toimi Etelä-Suomen läänissä, 111 Länsi-Suomen läänissä, 21 Itä-Suomen läänissä, 18 Oulun läänissä ja seitsemän Lapin läänissä (Maahanmuuttajaoppilaiden perusopetukseen valmistava opetus ja perusopetus syyslukukaudella 2003, 2004).

Selvityksen mukaan 16 %:lla maahanmuuttajataustaisten äidinkielen opettajista oli vuonna 2003 lähtömaassa hankittu äidinkielen opettajan kelpoisuus ja heistä 29 %:lla oli tutkintojen rinnastamispäätöksen ja opettajan muodollisen kelpoisuuden edellyttämien pedagogisten opintojen myötä saatu opettajan kelpoisuus Suomessa. Lähtömaassa hankittu muu opettajan kelpoisuus oli 21 %:lla ja heistä 20 %:lla oli tutkintojen rinnastamispäätöksen ja opettajan muodollisen kelpoisuuden edellyttämien pedagogisten opintojen myötä saatu opettajan kelpoisuus Suomessa. Noin 3 %:lla oli Suomessa hankittu äidinkielen ja kirjallisuuden opettajan muodollinen kelpoisuus ja noin 8 %:lla Suomessa hankittu muu opettajan muodollinen kelpoisuus. Maahanmuuttajataustaisten 413 äidinkielen opettajasta 22 %:lla oli vuonna 2003 jokin joko Suomessa hankittu tai tutkintojen rinnastamispäätöksen ja opettajan muodollisen kelpoisuuden edellyttämien pedagogisten opintojen myötä saatu opettajan kelpoisuus Suomessa (Maahanmuuttajaoppilaiden perusopetukseen valmistava opetus ja perusopetus syyslukukaudella 2003, 2004).

**Työryhmän arvio perusopetuksen
maahanmuuttajataustaisten äidinkielen opetuksen
opettajatarpeen kehityksestä vuoteen 2012 mennessä**

Maahanmuuttajataustaisten äidinkielen opetuksen opettajatarpeen arvioinnin lähtökohdaksi valittiin vuoden 2005 kevätlukukauden tilanne. Silloin opetukseen osallistui 10 354 opiskelijaa. Työryhmän käytössä ei ole kattavaa opettajatietoa samalta vuodelta. Työryhmä perustaa maahanmuuttajien äidinkielen opetuksen opettajatarpeen arvioinnin oletukselle, että myös maahanmuuttajien äidinkielen opetuksessa opettajien ja opiskelijoiden välinen suhde on 13 opiskelijaa opettajaa kohden. Suhdeluvut ovat samat kuin arviossa S2/R2-opetuksessa ja ovat siten puhtaasti laskennallisia.

Jos opetusryhmässä oletetaan olevan keskimäärin 13 oppilasta, 10 354 oppilasta jakautuu laskennallisesti 797 opetusryhmään, joista kuhunkin tarvitaan yksi opettaja. Maahanmuuttajien äidinkielen opetusta annetaan keskimäärin kaksi tuntia viikossa, joten viikossa annetaan 1 593 opetustuntia. Perusopetuksessa maahanmuuttajien äidinkielen opetuksessa toimivan opettajan opetusvelvollisuus on 20 tuntia/opetusviikko. Näillä laskentaperusteilla vuonna 2005 maahanmuuttajien äidinkielen opetuksen järjestämiseen tarvittiin yhteensä 80 henkilötyövuotta (päätoimista opettajaa).

Työryhmä arvioi, että maahanmuuttajien äidinkielen opetukseen osallistuvien määrä kasvaa 20 %:lla vuoden 2005 tilanteeseen nähden 10 354 oppilaasta n. 13 000 oppilaaseen. Kasvuoletuksen perusteena on mm. maahanmuuttajien määrän lisääntyminen sekä opetuksen rahoituksen ja aseman parantuminen.

Kun opetusryhmässä oletetaan olevan keskimäärin 13 oppilasta, oppilaat jakautuisivat noin 1 000 opetusryhmään, joista kuhunkin tarvitaan vähintään yksi opettaja. Maahanmuuttajien äidinkieltä annetaan 2,5 tuntia viikossa (erillisellä valtionavustuksella korvattava tuntimäärä nousee opetusministeriön asetuksen (392/2007) mukaisesti vuonna 2007 2 tunnista 2,5 tuntiin), mikä tarkoittaa, että vuonna 2012 annettaisiin noin 2 500 maahanmuuttajien äidinkielen opetustuntia. Maahanmuuttajien äidinkieltä opettavien opetusvelvollisuus on perusopetuksessa 20 tuntia/opetusviikko. Näillä laskentaperusteilla vuonna 2012 maahanmuuttajien äidinkielen opetuksen järjestämiseen tarvittaisiin yhteensä 125 henkilötyövuotta/päätoimista opettajaa.

Vuoden 2003 valtakunnallisen selvityksen perusteella 22 %:lla maahanmuuttajien äidinkielen opettajana toimivista oli kuntien ilmoituksen mukaan joko Suomessa hankittu tai rinnastettu opettajan kelpoisuus. Samaa suhdelukua käyttäen maahanmuuttajien äidin-

kielen opetuksen tehtävissä olevien kelpoisten opettajien varanto on 18 opettajaa ja välitön opettajatarve ei-kelpoisten tilalle 62 jonkin opettajankoulutuksen saanutta henkilöä vuonna 2005. Kun otetaan huomioon työryhmän oletus nykyisten kelpoisten opettajien mahdollisesta siirtymisestä toisiin tehtäviin (20 %) sekä ikärakenteesta johtuva poistuma (20 %) opettajavarannoksi jää 10. Kun työryhmä arvioi, että opettajatarve vuonna 2012 on 125 henkilötyövuotta/päätoimista opettajaa ja opettajavaranto 10 opettajaa, opettajatarve on 115 opettajaa.

4.4.2 Lukiokoulutus

Opetusministeriön ja Opetushallituksen teettämän selvityksen mukaan lukuvuonna 2005–2006 suomenkielissä lukioissa maahanmuuttajien omaa äidinkieltä opiskeli omassa lukiossa 116 opiskelijaa 41 lukiossa. Opiskeltavia kieliä olivat somali, englanti, viro, saksa ja kiina. Lisäksi muualla kuin omassa lukiossa maahanmuuttajien omaa äidinkieltä opiskeli 100 opiskelijaa. Opiskeltavia kieliä olivat venäjä, somali, albania, kiina, vietnam, kurdi, persia, saksa, puola, englanti, viro, ranska, unkari, serbo-kroatia ja thai-kieli.

Koska lukioissa maahanmuuttajien äidinkieltä opettavat yleensä samat opettajat kuin perusopetuksessakin ja lukioissa annettava opetus tilastoidaan yhdessä perusopetuksessa annettavan opetuksen kanssa, lukiossa annettavan maahanmuuttajien äidinkielen opetuksen opettajatarve sisältyy kohdassa 4.3.1 esitettyyn opettajatarvearvioon. Tämän opettajatarvearvion pohjana käytetyissä opetukseen osallistuneiden määrää osoittavissa tilastoissa ovat mukana myös lukiokoulutuksen maahanmuuttajien äidinkielen opetuksen opiskelijat.

4.4 Uskonnon ja elämänkatsomustiedon opetus

Perusopetuslain 628/1998 13 §:n mukaan perusopetuksen järjestäjän tulee järjestää oppilaiden enemmistön mukaista uskonnon opetusta. Opetus järjestetään tällöin sen mukaan, mihin uskonnolliseen yhdyskuntaan oppilaiden enemmistö kuuluu. Tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvat oppilaat osallistuvat oman uskontonsa opetukseen. Oppilas, joka ei kuulu tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan, voi huoltajan ilmoitettua asiasta perusopetuksen järjestäjälle osallistua mainittuun uskonnonopetukseen.

Kasvatukseltaan ja kulttuuritaustaltaan muuhun kuin evankelisluterilaiseen tai ortodoksiseseen uskontoon kasvatuksen saanut voi opiskella koulussa omaa uskontoaan huoltajan pyynnöstä. Edellytyksenä on, että kyseisen uskonnon opetus on jo järjestetty. Ellei huoltaja tee ilmoitusta, oppilas osallistuu automaattisesti elämänkatsomustiedon opetukseen, joka on uskontokuntiin kuulumattomien oppilaiden katsomusaine.

Huoltaja voi vaatia opetusta myös sellaisessa uskonnossa, jota ei vielä opeteta. Opetus järjestetään, jos oppilaita on vähintään kolme. Näiden kolmen oppilaan tulee kuulua vaadittuun, Suomessa rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan. Uuden uskonnon opetus tulee jäsenyyuskriteerien täytyessä aloittaa, vaikka Opetushallitus ei olisikaan vielä vahvistanut kyseisen uskonnon valtakunnallisia perusteita. Opetuksen järjestäjä tekee uskonnollisen yhdyskunnan kanssa opetussuunnitelman ja pyytää sille Opetushallituksesta perusteiden vahvistamista. Oikeus oman uskonnon opetukseen toteutuu näin myös käytännössä. Ellei rekisteröidyn vähemmistöuskonnon opetusta järjestetä, voi oppilas osallistua perusopetuksessa evankelisluterilaisen uskonnon ja elämänkatsomustiedon lisäksi myös muuhun opetukseen, mikä on mitä tahansa muuta kuin katsomusainetta, tai muuhun koulun järjestämään ohjattuun toimintaan. Korvaavasta opiskelusta ei tule merkintää todistukseen.

Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluva oppilas voi opiskella myös omassa uskonnollisessa yhdyskunnassaan, jolloin opettajien tarve ei näy oppilaitoksissa, vaikka opettajatarvetta onkin.

Perusopetuksen vuosiluokilla 1–9 sekä lisäopetuksessa katsomusaineissa on opiskeltu eri uskontoja ja elämäkatsomustietoa seuraavasti: vuonna 2005 noin 94 % opiskelijoista oli valinnut evankelisluterilaisen uskonnon, runsaat 2 % elämäkatsomustiedon, noin 1 % ortodoksisen uskonnon ja noin 2 % oli valinnut muita uskontoja. Noin 1 % ei osallistunut katsomusaineiden opetukseen. Osuudet ovat pysyneet miltei vakiona vuodesta 2004 vuoteen 2005 (Kumpulainen 2005, 32).

Lukiolain mukaan (629/1998, 9 §, muutettu L 455/2003) koulutuksen järjestäjän tulee järjestää opiskelijoiden enemmistön uskonnon mukaista uskonnon opetusta. Opetus järjestetään tällöin sen mukaan, mihin uskonnolliseen yhdyskuntaan opiskelijoiden enemmistö kuuluu. Tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvat opiskelijat osallistuvat oman uskontonsa opetukseen. Opiskelija, joka ei kuulu tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan, voi halutessaan osallistua mainittuun uskonnonopetukseen.

Vähintään kolmelle evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai vähintään kolmelle ortodoksisen kirkkokuntaan kuuluvalla lukion opiskelijalle, jotka eivät osallistu enemmistön uskonnon mukaiseen uskonnonopetukseen, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta. Samoin perustein muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvalla vähintään kolmelle opiskelijalle, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta, jos opiskelijat sitä pyytävät. Myös elämäkatsomustiedon opetusta tulee järjestää, jos opetukseen oikeutettuja opiskelijoita on vähintään kolme.

Suomessa on väestörekisterikeskuksen mukaan (päivitetty 31.12.2005, tulostettu 20.2.2007) 54 rekisteröityä uskonnollista yhdyskuntaa, joihin kuuluu yhteensä yli 62 000 henkilöä.

Uskontoja opiskelevien oppilaiden määrää ja opettajatarvetta voitaisiin arvioida väestöennusteiden pohjalta. Eri uskontokuntiin kuuluvien määriä ei silti voitaisi arvioida, sillä tilastoissa erotellaan pelkästään luterilaista uskonnon opetusta saavat ja muut uskonnot. Työryhmä ei tee sen vuoksi esitystä muiden uskontojen opettajien tarpeesta.

5 Ammatillisen koulutuksen opettajatilanne ja opettajien koulutustarve

5.1 Ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava koulutus

Ennen ammatillista peruskoulutusta maahanmuuttajataustainen henkilö voi osallistua valmistavaan koulutukseen. Valmistavan koulutuksen laajuus on 20–40 opintoviikkoa, ja se kestää puolesta vuodesta yhteen vuoteen. Ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaa koulutusta (20–40 ov) on järjestetty vuodesta 1999 lähtien.

Opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti maahanmuuttajille tarkoitettu ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava koulutus voi toimia yleisenä valmistavana koulutuksena ammatilliseen koulutukseen tai se voi olla alakohtaista valmistavaa koulutusta. Koulutukseen kuuluu vähintään kahden alan ammatilliseen opiskeluun tutustuminen. Oppilaitokset ilmoittivat useimmiten, että heillä ei ole suuntautumisalaa, vaan koulutus on yleistä valmistavaa koulutusta. Kuitenkin eräissä oppilaitoksissa oli yksi tai useampikin suuntautumisala.

Ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavan koulutuksen opiskelijamäärä sekä luvan saaneiden koulutuksen järjestäjien määrä on kasvanut. Vuonna 1999 lupa oli 35 koulutuksen järjestäjällä ja vuoden 2007 alussa 49 järjestäjällä.

Opiskelijamäärä on lisääntynyt vuosittain. Valtionosuustilastojen mukaan koulutuksessa oli vuoden 2006 syyskuussa 1 075 opiskelijaa. Opiskelijamäärien kasvuun on opiskelijavolyymin kasvun lisäksi vaikuttanut se, että maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaa koulutusta tarjoavien oppilaitosten määrä on kasvanut merkittävästi vuosien 1999 ja 2006 välillä.

Taulukko 9. Maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavan koulutuksen opiskelijat ja opettajat vuosina 1999–2006.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
opiskelijamäärä	635	742	887	886	880	966	1 075
opettajamäärä	tieto puuttuu	tieto puuttuu	tieto puuttuu	tieto puuttuu	tieto puuttuu	68, joista kelpoisia 45	tieto puuttuu

Lähde: Aunola ja Korpela 2006

Valmistava koulutus hoidetaan eri oppilaitoksissa hyvin erilaisin opettajavoimin. Tavallisesti opetusta antavat suomen (tai ruotsin) kielen opettaja sekä muu opettaja (ohjaava, yleisaineet), joista jompikumpi koordinoi koulutusta ja yhteistyötä muiden oppilaitosten opettajien kanssa. Oppilaitoksen sisällä yhteisten opettajien käyttö on tavallista esimerkiksi ammatillisissa aineissa. Oppilaitokset (koulutuksen järjestäjät) ovat lähes aina palkanneet erillisiä valmistavan koulutuksen opettajia.

Lähiopetuksen määrää ei säädellä. Opetushallituksen teettämän kyselyn mukaan valmistavassa koulutuksessa lähiopetusta annettiin keskimäärin 31 tuntia viikossa (vaihteluväli 20–36 tuntia). Kyselyyn vastanneiden kouluttajien mukaan joka viides opiskelija keskeytti valmistavan koulutuksen. Keskeyttäneiden osuus on kasvanut aiemmista vuosista. Tyypillisimpiä valmistavan koulutuksen keskeyttämisen syitä olivat vuonna 2006 taloudelliset syyt, työn saanti, muun opiskelupaikan saanti sekä perhesyyt. Taloudelliset syyt koskettivat erityisesti aikuisopiskelijoita, joiden kotoutumisaika oli loppunut ja siten heidän oli taloudellisesti järkevämpää jäädä kotiin työttömänä kuin opiskella muuten haluamassaan koulutuksessa. Vuonna 2004 tyypillisimpiä keskeyttämisen syitä oli muun opiskelupaikan saanti. Myös taloudelliset syyt, perhesyyt ja työn saanti mainittiin silloinkin. Keskeyttämisen syinä mainitaan usein myös riittämättömät suomen kielen taidot ja motivaatiovaikeudet (Aunola ja Korpela 2006).

Työryhmän arvio ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavan koulutuksen opettajatarpeesta vuoteen 2012 mennessä

Maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavassa koulutuksessa työskenteli 68 opettajaa vuonna 2005. Heistä muodollisesti kelpoisia oli 66 %. Opettajavarantoon kuuluu siis 45 ammatillisen peruskoulutuksen valmistavan koulutuksen opettajaa. Kelpoisuus puuttuu 23 opettajalta. Välitön opettajatarve on siis 23 opettajaa.

Kun otetaan huomioon nykyisten opettajien mahdollinen siirtyminen eläkkeelle (20 % eli yhdeksän henkilöä) sekä toisiin tehtäviin (20 % eli yhdeksän henkilöä) opettajavaranto pienenee 18 henkilöllä. Työryhmä arvioi opettajavarannoksi 27 opettajaa vuonna 2012.

Työryhmä olettaa, että ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaan koulutukseen osallistuvien määrä kasvaa vuoteen 2012 mennessä noin 30 %. Tällöin vuonna 2012 ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavassa koulutuksessa opiskelisi noin 1 250 opiskelijaa. Työryhmä olettaa, että myös opettajia tarvitaan 30 % enemmän kuin vuonna 2005 eli noin 90 opettajaa.

Vuonna 2012 tarvitaan ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavassa koulutuksessa noin 90 opettajaa. Opettajavaranto on 27 opettajaa. Opettajien koulutustarve on siis 63 uutta ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavan koulutuksen opettajaa. Opettajat voivat rekrytoitua jo opettajankoulutuksen hankkineiden tai vuosien 2007–2012 aikana valmistuvien uusien opettajien joukosta. Tästä syystä ei voida suoraan todeta, että opettajankoulutustarve kasvaa 63 henkilöllä vuosien 2007–2012 välisenä aikana.

5.2 Ammatillinen peruskoulutus

Maahanmuuttajataustaiset oppilaat voivat suorittaa ammatillisen perustutkinnon ammatillisissa oppilaitoksissa, ammatillisissa aikuiskoulutuskeskuksissa, eräissä kansanopistoissa ja liikunnan koulutuskeskuksissa. Ammatillista peruskoulutusta voidaan järjestää myös oppisopimuskoulutuksena. Perustutkinnon laajuus on 120 opintoviikkoa, ja sen suorittaminen kestää 3 vuotta.

Taulukko 10. Ammatilliseen peruskoulutukseen osallistuneet ulkomaan kansalaiset vuosina 2000–2005.

2000	2001	2002	2003	2004	2005
3 652	3971	4 405	4 515	5 003	5 397

Lähde: Tilastokeskus.

Opiskelijämäärissä on mukana aikuisten ammatillinen peruskoulutus. Nuorten koulutuksessa on yhteishaun tietojen perusteella arviolta 3 000 opiskelijaa. Toisen asteen yhteishaun kautta saadaan arviot vieraskielisistä hakijoista ja valituista. Vuodesta 2000 vuoteen 2006 kevään yhteishaussa vieraskielisten valittujen määrä ammatilliseen koulutukseen on noussut neljällä sadalla henkilöllä (778–1 178).

Puolet Opetushallituksen ammatillista peruskoulutusta koskevaan kyselyyn vastanneista opiskelijoista osallistui normaaliin äidinkielen opetukseen suomenkielisten opiskelijoiden kanssa. Lisäksi jotkut osallistuvat muutamana tuntina viikossa suomi toisena kielenä -opetukseen aikuislukiossa tai kansalaisopistossa. Ammatillisten oppilaitosten maahanmuuttajille järjestämät suomen kielen opinnot painottuvat ensimmäiseen opiskeluvuoteen (Kuisma 2001).

Työryhmä on tehnyt arvion ainoastaan S2/R2-opetuksen järjestämiseksi tarvittavasta henkilötyövuosimäärästä (päätoimisista opettajista).

Maahanmuuttajataustaisia opettavien opettajien todellista määrää ja opettajatarvetta ammatillisessa peruskoulutuksessa on vaikea määritellä, koska S2/R2-opetusta antavat sekä erityiset S2/R2-opettajat että muut opettajat. Kaikki oppilaitokset eivät järjestä erillistä S2/R2-opetusta.

Oppilasmäärän lähtökohdaksi on otettu vuosi 2005. Silloin ammatillisessa peruskoulutuksessa opiskeli 5 397 ulkomaan kansalaista. Tuorein opettajatieto on puolestaan vuodelta 2001, jolloin ammatillisessa peruskoulutuksessa oli 15 S2/R2-opettajaa. Osa opettajista opetti S2/R2-oppimäärän lisäksi äidinkieltä ja viestintää.

Tuorein selvitys maahanmuuttajakoulutuksesta ammatillisessa peruskoulutuksessa on vuodelta 2001, jolloin erilliseen S2/R2-opetukseen osallistui 15 % oppilaitosten maahanmuuttajaopiskelijoista. Työryhmä olettaa mm. kuulemistilaisuudessa esitettyjen tietojen perusteella, että erilliseen S2/R2-opetukseen osallistuneiden määrä on noin kaksinkertaistunut vuoden 2001 jälkeen. Jos 5 397 opiskelijasta 30 % sai vuonna 2005 erillistä S2/R2-opetusta, S2/R2-opiskelijoita oli yli 1 600. Vuoden 2001 selvityksen mukaan erillistä S2/R2-opetusta on järjestetty sekä yksittäisille opiskelijoille että suuremmille ryhmille. Työryhmä olettaa, että keskimääräinen ryhmäkokoo oli kahdeksan opiskelijaa vuonna 2005. Yli 1 600 opiskelijaa jakaantuisi siis noin 200 opetusryhmään. Työryhmä arvioi, että he saivat erillistä S2/R2-opetusta keskimäärin yhden tunnin viikossa, jolloin vuonna 2005 annettiin 200 S2/R2-opetustuntia viikossa. Ammatillisen peruskoulutuksen yhteisten aineiden opettajien vuotuinen opetusvelvollisuus kielten opetuksessa on 779 tuntia, josta viikoittainen opetusvelvollisuus saadaan jakamalla tämä tuntimäärä luvulla 38. Viikoittaiseksi opetusvelvollisuudeksi tulee siten 20,5 tuntia. Noin 200 opetustunnin järjestämiseksi tarvitaan noin 10 opettajan henkilötyövuotta.

Koulutuksen määrälliset indikaattorit -julkaisun (Kumpulainen 2005) mukaan kaikista ammatillisen peruskoulutuksen opettajista oli kelpoisia hoitamaan tehtäviään 73 %. Ammatillisessa peruskoulutuksessa toimivien kelpoisten suomi toisena kielenä -opettajien varanto olisi siis seitsemän opettajaa ja välitön opettajatarve ei-kelpoisten tilalle olisi kolme opettajaa. Kun otetaan huomioon nykyisten opettajien mahdollinen siirtyminen eläkkeelle

(20 % eli kaksi henkilöä) sekä toisiin tehtäviin (20 % eli kaksi henkilöä), opettajavarannon suuruudeksi jää kolme opettajaa.

Työryhmän arvio ammatillisen peruskoulutuksen opettajatarpeen kehityksestä vuoteen 2012 mennessä

Työryhmä arvioi ammatillisessa peruskoulutuksessa olevien ulkomaan kansalaisten määrän kasvavan noin 30 % eli 5 397 opiskelijasta 7 020 opiskelijaan.

Jos 7 020 opiskelijasta 30 % saa vuonna 2012 erillistä suomi toisena kielenä – opetusta, S2/R2-opiskelijoita olisi 2 105. Työryhmä olettaa, että keskimääräinen ryhmäkoko olisi kahdeksan opiskelijaa. Tämä tarkoittaa, että opiskelijat jakautuisivat laskennallisesti 263 opetusryhmään. Työryhmä arvioi, että opiskelijat saisivat erillistä S2/R2-opetusta keskimäärin yhden tunnin viikossa, jolloin vuonna 2012 annettaisiin 263 S2/R2-opetustuntia viikossa. Ammatillisen peruskoulutuksen yhteisten aineiden opettajien vuotuinen opetusvelvollisuus kielten opetuksessa on 779 tuntia, josta viikoittainen opetusvelvollisuus saadaan jakamalla tämä tuntimäärä luvulla 38. Viikoittaiseksi opetusvelvollisuudeksi tulee siten 20,5 tuntia. Kun 263 opetustuntia jaetaan viikoittaisella opetusvelvollisuudella, saadaan opettajatarpeeksi 13 henkilötyövuotta (päätoimista opettajaa).

Oppilasmäärän lisääntymisen perusteella opettajatarpeeksi voidaan arvioida 13 S2/R2-opettajaa. Arvioiduksi opettajavarannoksi saatiin kolme opettajaa. Ammatillisen peruskoulutuksen S2/R2-opetukseen tarvitaan siis 10 koulutettua opettajaa lisää vuoteen 2012 mennessä.

Koulutuksen järjestäjillä ei ole tällä hetkellä velvoitetta järjestää erillistä S2/R2-opetusta ammatillisessa peruskoulutuksessa. Jos normitasolla säädetään velvoittavasti opetuksen järjestämisestä, opettajien tarve kasvaa.

5.3 Aikuisten ammatillinen koulutus

Aikuiskoulutuksessa on mahdollista suorittaa ammatillisia perustutkintoja, ammattitutkintoja ja erikoisammattitutkintoja. Aikuiset suorittavat nämä tutkinnot näyttötutkintoina, jotka ovat riippumattomia ammattitaidon hankkimistavasta. Aikuisopiskelijat voivat suorittaa perustutkinnon myös opetussuunnitelmaperusteisena, jolloin koulutuksen kesto on kolme vuotta.

Näyttökoejärjestelmä antaa mahdollisuuden hyödyntää aiemmin hankittua osaamista ja muuta kuin muodollisessa koulutuksessa hankittuja tietoja ja taitoja. Periaatteessa järjestelmä soveltuu hyvin maahanmuuttajataustaisille henkilöille. Käytännössä koulutuksen räätälöinti vaatii paljon ohjaukselta ja koulutuksen suunnittelulta. Opetushallitus antoi henkilökohtaistamismääräyksen marraskuussa 2006. Siinä koulutuksen järjestäjää veloitettiin huomioimaan eri kieli- ja kulttuuritaustasta tulevien henkilöiden erityistarpeet. Määräyksen noudattaminen lisää ammattiopettajien ja ohjaavien opettajien koulutustarvetta.

Tutkinnon suorittaminen henkilökohtaistetaan kolmivaiheisesti. Koulutuksen järjestäjä ja opiskelija laativat yhdessä henkilökohtaisen opiskeluohjelman, johon sisältyvät näyttösuunnitelma ja oppimissuunnitelma. Henkilökohtaisessa opiskeluohjelmassa otetaan huomioon myös opiskelijan ohjaus- ja tukitarpeet. Esimerkiksi opiskelijan suomen/ruotsin kielen taito sekä suomalaisen työelämän ja yhteiskunnan tuntemus selvitetään. Lisäksi otetaan huomioon päätökset ulkomailla suoritettujen tutkintojen rinnastamisesta ja tunnustamisesta, samoin vertailulausunnot ulkomailla suoritetuista tutkinnoista ja opinnoista.

Aikuiskouluttajien liiton kautta oppilaitoksille tehdyn erilliskyselyn mukaan maahan-

muuttajataustaisten opiskelijoiden määrä oppilaitoksissa ja erityisesti ammatillisessa koulutuksessa on kasvanut huomattavasti niillä paikkakunnilla, joilla on maahanmuuttajataustaisia asukkaita (Aikuiskouluttajien liiton kautta tehty erilliselvitys 2006).

Maahanmuuttajataustaisten työssä oppiminen edellyttää oppilaitoksilta osaamisen kehittämistä. Opettajien kohdalla tämä tarkoittaa maahanmuuttajataustaisten henkilökohtaista ohjausta, osaamisen tunnistamista sekä tiivistä yhteistyötä työelämän kanssa. Muita haasteita opettajien osaamiselle ovat kulttuurien tuntemus ja vuorovaikutustaidot. Näyttötutkintoihin valmistava koulutus ja sen aikana tarvittava tuki sekä itse tutkintotilanteet asettavat niin ikään vaatimuksia kouluttajille ja ammattitaidon arvioijille, kun tutkinnon suorittajien ammatillinen osaaminen ja taidot on saatava esiin vaihtelevasta kielitaidosta riippumatta.

Vuonna 2005 ammatillisessa aikuiskoulutuksessa on kaikkiaan 9 500 henkilöä, joiden äidinkieli oli muu kuin suomi tai ruotsi.

Taulukko 11. Vieraskieliset ammatillisen nuorisokoulutuksen ja aikuiskoulutuksen opiskelijat vuonna 2005.

Äidinkieli muu kuin suomi ja ruotsi 2005	Perustutkinnot			Näyttötutkinnot		Eritatit	Oppis	Yht.
	OPS	Näyttö	Oppis	Amm.t.	Oppis			
Kaikki opiskelijat								
1. Suomen kansalaiset	1 484	452	251	518	132	61	39	2 937
2. ei Suomen kansalaiset	3 305	1 246	489	1 180	199	98	46	6 563
<i>Yhteensä</i>	4 789	1 698	740	1 698	331	159	85	9 500
<i>josta:</i>								
Opetushallinnon alainen koulutus								
1. Suomen kansalaiset	1 474	255	251	221	132	58	39	2 430
2. ei Suomen kansalaiset	3 286	617	486	511	199	97	46	5 242
<i>Yhteensä</i>	4 760	872	737	732	331	155	85	7 672
Muu koulutus (työvoimapolitiittinen koulutus)								
1. Suomen kansalaiset	10	187	0	297	0	3	0	507
2. ei Suomen kansalaiset	19	629	3	669	0	1	0	1 321
<i>Yhteensä</i>	29	826	3	966	0	4	0	1 828

Lähde: Tilastokeskus - Opetushallituksen raportointitietokanta ROPTI.

Ammatillisessa aikuiskoulutuksessa oli vuoden 2005 kevätlukukaudella 17 suomi toisena kielenä – opettajaa (Kumpulainen 2006, 36). Koska luku kuvaa vain S2/R2-opettajien määrää ammatillisessa aikuiskoulutuksessa, ei edellä mainittu luku anna todellista kuvaa opettajamäärästä ja tulevaisuuden tarpeista.

Työryhmän arvio ammatillisen aikuiskoulutuksen opettajatarpeen kehityksestä vuoteen 2012 mennessä

Ammatillisen aikuiskoulutuksen opettajatarpeen arvioinnin lähtökohdaksi valittiin vuoden 2005 tilanne, jolloin opetusta antoi 17 opettajaa. Aikuiskoulutuksen vuosikirjan mukaan ammatillisen aikuiskoulutuksen suomi toisena kielenä -opettajista 94 % (16 opettajaa) oli kelpoisia hoitamaansa tehtävään.

Ammatillisen aikuiskoulutuksen kelpoisten opettajien varanto olisi 16 opettajaa ja välitön opettajatarve ei-kelpoisten tilalle olisi yksi opettaja.

Työryhmä arvioi, että

- ammatilliseen aikuiskoulutukseen osallistuvien määrä kasvaa 20 %:lla vuoden 2005 tilanteeseen nähden ja opettajatarve kasvaa vastaavasti 20 %:lla. Tällöin opettajatarve vuonna 2012 olisi 20 henkilötyövuotta (päätoimista opettajaa).
- ammatillisessa aikuiskoulutuksessa nyt työskentelevistä kelpoisista opettajista 20 % siirtyy eläkkeelle vuosien 2007–2012 välisenä aikana. Näin ollen nyt kotoutumiskoulutuksessa olevien kelpoisten opettajien varanto (16 opettajaa) vähenee vuoteen 2012 mennessä eläkkeelle siirtymisen vuoksi kolmella henkilöllä.
- ammatillisessa aikuiskoulutuksessa nyt työskentelevistä kelpoisista opettajista 20 % siirtyy muihin tehtäviin vuosien 2007–2012 välisenä aikana. Näin ollen nyt maahanmuuttajaopetuksessa työskentelevien kelpoisten opettajien varanto (16) vähenee vuoteen 2012 mennessä muihin tehtäviin siirtymisen vuoksi kolmella henkilöllä.

Kelpoisten opettajien varanto olisi eläkkeelle ja muihin tehtäviin siirtymisen aiheuttaman poistuman vaikutuksen huomioon ottamisen jälkeen 10 henkilöä.

Ammatilliseen aikuiskoulutukseen osallistuvien määrän kasvun vuoksi opettajatarpeeksi vuonna 2012 arvioitiin 20 henkilötyövuotta (päätoimista opettajaa). Arvioiduksi opettajavarannoksi saatiin 10 henkilöä. Ammatilliseen aikuiskoulutukseen tarvitaan 10 opettajan koulutuksen saanutta uutta henkilöä lisää vuoteen 2012 mennessä.

6 Vapaa sivistystyö

6.1 Maahanmuuttajataustaisten opetus vapaan sivistystyön oppilaitoksissa

Vapaan sivistystyön oppilaitoksissa on aloitettu maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden ja heidän opetuksensa tilastointi erikseen vasta vuonna 2005. Tästä syystä vertailutietoa määrien kehityksestä ei ole olemassa. Tilastointia on kehitetty sen jälkeen, kun vapaassa sivistystyössä otettiin käyttöön ns. suuntaviivaohjaus. Uuden järjestelmän mukaan maahanmuuttajataustaisten kieli- ja kulttuurikoulutus on yksi keskeisimmistä painopistealueista. Kesäyliopistoissa painopistealueena ovat erityisesti korkeasti koulutettujen maahanmuuttajataustaisten opetus. Taulukoissa esitetyt opiskelijamäärät liittyvät nimenomaan suuntaviivaopintoihin. Tämän lisäksi maahanmuuttajataustaisia henkilöitä opiskelee vapaan sivistystyön oppilaitoksissa erilaisissa opinnoissa, jotka eivät ole suuntaviivaohjauksen piirissä olevia kieli- ja kulttuuriopintoja.

Vapaan sivistystyön oppilaitokset, kansalais- ja työväenopistot, kansanopistot ja opintokeskukset sekä kesäyliopistot ovat tottuneet palvelemaan ja räätälöimään kurseja hyvin eri-ikäisille ja erilaisen koulutustaustan omaaville henkilöille. Koko monipuolinen koulutustarjonta on myös maahanmuuttajataustaisten käytettävissä. Kiinnostus koulutuksen kehittämiseen ja järjestämiseen on ollut suurta. Erilaisilla kehittämishankkeilla pyritään lisäämään aliedustettujen ryhmien osallistumista koulutukseen. Tulevaisuudessa maahanmuuttajataustaiset henkilöt ovat yksi keskeisimmistä opiskelijaryhmistä vapaassa sivistystyössä.

Maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden määrä näyttää kasvaneen huomattavasti ainakin niillä paikkakunnilla, joilla asuu paljon maahanmuuttajia. Asiaan on vaikuttanut ainakin osaksi työvoimapoliittiseen koulutukseen rinnastettavan koulutuksen kasvu. Maahanmuuttajataustaisten mahdollisuuksia osallistua koulutukseen heikentää se, että koulutukseen kuuluvat normaalisti opiskelijamaksut, sillä valtionosuus kattaa vain osan kustannuksista. Kansalais- ja työväenopistojen kokemusten mukaan (Kansalais- ja työväenopistojen liiton kautta tehty erillisselvitys 2006) pienikin kurssimaksu on maahanmuuttajataustaisille kynnys osallistua opistojen normaaliin koulutustarjontaan. Eräät opintosetelikokeilut, joista kansanopistojen piirissä meneillään oleva kokeilu on suunnattu pitkäkestoiseen koulutukseen, koskevat osin myös maahanmuuttajia. Tämä käytäntö on mahdollistanut yhä useamman maahanmuuttajan osallistumisen vapaan sivistystyön koulutustarjontaan. Ongelmana rehtorit pitävät saman KTOL:n kyselyn mukaan opettajien lyhytaikaisia työsuhteita, jolloin ei kerry maahanmuuttajakoulutuksessa tarvittavaa riittävää osaamista.

Taulukko 12. Arvioidut suuntaviivaopintojen (Maahanmuuttajien kieli- ja kulttuurikoulutus) opiskelijat ja annetut opetustunnit vapaan sivistystyön oppilaitoksissa syksyllä 2005.

	Opiskelijat	Opetustunnit	Opiskelijaviikot
Kansalais- ja työväenopistot	8 878	21 958	ei tietoa
Kesäyliopistot	1 000	4 010	ei tietoa
Kansanopistot	860	ei tietoa	8 923
Yhteensä	10 738	25 968	8 923

Lähde: Opetushallituksen tilastot.

6.2 Kansalais- ja työväenopistot

Opettajat Suomessa 2005 -julkaisussa päätoimiset opettajat on tilastoitu pääaineen mukaan (Kumpulainen ja Saari 2005, 71). Kansalais- ja työväenopistoissa maahanmuuttajien koulutuksessa olisi tilaston mukaan kolme ja kansanopistoissa 14 opettajaa. Koska suurin osa nimenomaan kansalaisopistojen opettajista toimii sivutoimisina, eivät edellä mainitut tilastot anna todellista kuvaa opettajamääristä ja tulevaisuuden tarpeista.

Kansalais- ja työväenopistojen päätoimisten opettajien määrä on selvästi laskenut, kun tehtävien vapautuessa virkoja ei ole täytetty aina vakinaisesti. Tuntiopettajien määrä on aina ollut hyvin suuri, koska opetustunnit eivät etenkin pienissä opistoissa riitä päätoimiseen tehtävään. Toisaalta opetettavien aineiden kirjo on hyvin suuri ja erilaisia erityistaitojen opettajia tarvitaan. Suurimmissa opistoissa on päätoimisia opettajia, suurimmissa myös ns. johtavia opettajia, joiden vastuulla usein on myös tuntiopettajien ohjaus.

Kansalais- ja kansanopistoissa toimiva yhteiskunnallisten aineiden, kasvatustieteellisten aineiden, äidinkielen, toisen kotimaisen kielen ja vieraan kielen opettaja sekä matemaattis-luonnontieteellisten aineiden opettaja on Kunnallisen opetushenkilöstön virka- ja työehtosopimuksen 2005–2007 mukaan velvollinen opettamaan työvuodessa 530 tuntia. Työhön kuuluu myös ns. muuta työvelvollisuutta. Vuonna 2005 kansalais- ja työväenopistoissa annettiin vieraskielisille opiskelijoille yhteensä 21 958 opetustuntia. 530 tunnin opetusvelvollisuuden mukaan opetuksen järjestämiseksi tarvittiin noin 40 henkilötyövuotta (päätoimista opettajaa).

Kansalais- ja työväenopistojen opettajatarpeen arvioinnin lähtökohdaksi valittiin vuoden 2005 tilanne. Koulutuksen määrälliset indikaattorit -julkaisun (Kumpulainen 2005), mukaan vapaan sivistystyön opettajista 66 % on kelpoisia hoitamaan tehtäviään. Kelpoisten opettajien varanto olisi siten 26 opettajaa ja välitön opettajatarve 14 opettajaa.

Työryhmä arvioi, että vuoteen 2012 mennessä

- kansalais- ja työväenopistojen tarjoamaan aikuiskoulutukseen osallistuvien määrä kasvaa 20 %:lla vuoden 2005 tilanteeseen nähden ja opettajien tarve kasvaa vastaavasti 20 %:lla. Tällöin opetukseen tarvitaan noin 50 opettajaa.
- kansalais- ja työväenopistoissa nyt työskentelevistä kelpoisista opettajista 20 % siirtyy eläkkeelle vuosien 2007–2012 välisenä aikana. Näin ollen kelpoisten opettajien varanto (26 opettajaa) vähenee vuoteen 2012 mennessä eläkkeelle siirtymisen vuoksi viidellä henkilöllä.
- kansalais- ja työväenopistoissa nyt työskentelevistä kelpoisista opettajista 20 % (viisi henkilöä) siirtyy muihin tehtäviin vuosien 2007–2012 välisenä aikana. Näin ollen nyt maahanmuuttajaopetuksessa työskentelevien kelpoisten opettajien varanto (26) vähenee vuoteen 2012 mennessä muihin tehtäviin siirtymisen vuoksi viidellä henkilöllä.

Kelpoisten opettajien varanto olisi eläkkeelle ja muihin tehtäviin siirtymisen aiheuttaman poistuman vaikutuksen huomioon ottamisen jälkeen 16 henkilöä. Kansalais- ja työväenopistojen tarjoamaan koulutukseen osallistuvien määrän kasvun vuoksi opettajatarpeeksi vuonna 2012 arvioitiin 50 henkilötyövuotta/päätoimista opettajaa. Arvioiduksi opettajavarannoksi saatiin 16 henkilöä. Kansalais- ja työväenopistoihin tarvitaan 34 opettajan koulutuksen saanutta uutta henkilöä lisää vuoteen 2012 mennessä.

6.3 Kesäyliopistot

Suurin osa kesäyliopiston opettajista on määräaikaista ja sivutoimisia opettajia. Kesäyliopistojen opettajatarpeen arvioinnin lähtökohdaksi valittiin vuoden 2005 tilanne, jolloin maahanmuuttajataustaisille annettiin 4 010 opetustuntia. Jos kesäyliopiston opettajiin sovelletaan Kunnallisen opetushenkilöstön virka- ja työehtosopimuksen 2005–2007 mukaista vapaan sivistystyön opetusvelvollisuutta 530 tuntia vuodessa, opetuksen järjestämiseen tarvittiin kahdeksan henkilötyövuotta (päätoimista opettajaa) vuonna 2005. Koulutuksen määrälliset indikaattorit -julkaisun (Kumpulainen 2005) mukaan vapaan sivistystyön opettajista 66 % on kelpoisia hoitamaan tehtäviään. Kelpoisten opettajien varanto olisi viisi opettajaa ja välitön opettajatarve ei-kelpoisten tilalle olisi kolme opettajaa.

Koska kesäyliopistoissa ei ole päätoimisia virkoja ja maahanmuuttajataustaisia opettavien opettajien määrä on lähtökohtaisesti pieni, työryhmä ei tee esitystä kesäyliopistojen opettajatarpeesta.

6.4 Kansanopistot

Vuonna 2005 kansanopistoissa suoritettiin 8 923 opiskelijaviikkoa, joka tekee 223 075 opiskelijatuntia (8 925 x 25 t/viikko). Työryhmä olettaa, että keskimääräinen ryhmäkokoo on 20 opiskelijaa. Tällöin annettujen opetustuntien määräksi saadaan 11 154 tuntia. Kansanopistoissa toimiva yhteiskunnallisten aineiden, kasvatustieteellisten aineiden, äidinkielen, toisen kotimaisen kielen ja vieraan kielen opettaja sekä matemaattis-luonnontieteellisen opettaja on Kunnallisen opetushenkilöstön virka- ja työehtosopimuksen 2005–2007 mukaan velvollinen opettamaan työvuodessa 530 tuntia. Opetuksen järjestämiseksi tarvittiin 21 henkilötyövuotta (päätoimista opettajaa).

Kansanopistojen opettajatarpeen arvioinnin lähtökohdaksi valittiin vuoden 2005 tilanne, jolloin maahanmuuttajataustaisille annettiin 11 154 opetustuntia ja opetusta antoi noin 20 opettajaa. Koulutuksen määrälliset indikaattorit -julkaisun (Kumpulainen 2005) mukaan vapaan sivistystyön opettajista 66 % on kelpoisia hoitamaansa tehtävään. Kelpoisten opettajien varanto olisi 13 opettajaa ja välitön opettajatarve ei-kelpoisten tilalle olisi seitsemän opettajaa.

Työryhmä arvioi, että vuoteen 2012 mennessä

- kansanopistojen tarjoamaan aikuiskoulutukseen osallistuvien määrä kasvaa 20 %:lla vuoden 2005 tilanteeseen nähden. Vastaavasti myös opettajatarve kasvaa 20 %:lla ja opetuksen järjestämiseen tarvitaan 24 henkilötyövuotta (päätoimista opettajaa).
- kansanopistoissa nyt työskentelevistä kelpoisista opettajista 20 % siirtyy eläkkeelle vuosien 2007–2012 välisenä aikana. Näin ollen nyt kansanopistoissa olevien kelpoisten opettajien varanto (13 opettajaa) vähenee vuoteen 2012 mennessä eläkkeelle siirtymisen vuoksi kolmella henkilöllä.

- kansanopistoissa nyt työskentelevistä kelpoisista opettajista 20 % (kolme henkilöä) siirtyy muihin tehtäviin vuosien 2007–2012 välisenä aikana. Näin ollen nyt maahanmuuttajaopetuksessa työskentelevien kelpoisten opettajien varanto (13) vähenee vuoteen 2012 mennessä muihin tehtäviin siirtymisen vuoksi kolmella henkilöllä.

Kelpoisten opettajien varanto olisi eläkkeelle ja muihin tehtäviin siirtymisen aiheuttaman poistuman vaikutuksen huomioon ottamisen jälkeen seitsemän henkilöä. Kansanopistojen tarjoamaan koulutukseen osallistuvien määrän kasvun vuoksi opettajatarpeeksi vuonna 2012 arvioitiin 24 henkilötyövuotta (päätoimista opettajaa). Arvioiduksi opettajavarannoksi saatiin seitsemän henkilöä. Kansanopistoihin tarvitaan 17 opettajan koulutuksen saanutta uutta henkilöä lisää vuoteen 2012 mennessä.

7 Kotoutumiskoulutus

7.1 Aikuisten kotoutumiskoulutus

Aikuisten kotoutumiskoulutus, mukaan lukien luku- ja kirjoitustaidon opetus, on yleensä TE-keskusten hankkimaa työvoimapolitiittista aikuiskoulutusta. Kotoutumiskoulutusta järjestetään monenlaisissa oppilaitoksissa. Koska kotoutumiskoulutuksen tärkeä tehtävä on työllistyminen, ammatillispainotteisen koulutuksen osuus on keskeinen. Kielitaidon hankkiminen pyritään liittämään ammattitaidon hankkimiseen tai täydentämiseen. Kotoutumiskoulutuksen tarpeet ja laajuus ulottuvat luku- ja kirjoitustaidottomien opetuksesta akateemisesti koulutettujen koulutukseen. Kielitaidon karttuessa maahanmuuttajat pyritään ohjaamaan tavalliseen työvoimapolitiittiseen aikuiskoulutukseen. Maahanmuuttajat hakeutuvat myös eri koulutusmuotojen normaaliin koulutukseen. Työvoimatoimistot voivat tehdä ns. rinnastuspäätöksen kotoutujan osallistumiseksi muuhun kuin työvoimapolitiittiseen koulutukseen. Opiskelija osallistuu silloin opetushallinnon rahoittamaan koulutukseen, mutta voi saada opiskeluaikaisen toimeentulon samanlaisin perustein kuin työvoimapolitiittisessä koulutuksessa.

Aikuisten maahanmuuttajien koulutuksessa on mukana paljon erilaisia oppilaitoksia, toimijoita ja toimintakulttuureja. Työvoimakoulutukseen liittyvän kilpailuttamisen myötä koulutuksen järjestäjien kenttä on hajanainen. Suuria koulutuksen järjestäjiä ovat etenkin ammatilliset aikuiskoulutuskeskukset. Myös maahanmuuttajakoulutuksen parissa työskentelevien opettajien työsuhteet ovat usein määräaikaisia, mikä aiheuttaa opettajakunnassa vaihtuvuutta. Koska koulutusvastuuta ei ole määritelty kuntatasolla, joissain kunnissa päävastuu voi olla aikuislukiolla, toisessa kunnassa ammatillisessa aikuiskoulutuskeskuksella tai kansalaisopistolla.

Kotoutumislain piiriin kuuluvat maahanmuuttajat voivat osallistua kotoutumiskoulutukseen. Työvoimatoimistojen päätöksen perusteella voivat koulutukseen osallistua myös muut maahanmuuttajataustaiset, mikäli he sitä tarvitsevat. Koulutus kestää tavallisesti yhden vuoden ja se koostuu yleensä useasta kurssista. Kotoutumiskoulutukseen kuuluu suomen tai ruotsin kielen opetusta, yhteiskuntatietoja, arkielämän taitoja, kulttuurintuntemusta sekä ammatinvalintaan ja työelämään liittyvää ohjausta. Koulutukseen kuuluu usein myös työharjoittelu työpaikalla. Opiskelijoiden opiskeluvaihtumista kehitetään ja koulutuksen aikana tehdään henkilökohtainen opiskeluohjelma ja työllistymissuunnitelma. Lisäksi on mahdollista saada kielen tukiovetusta ja tulkkipalveluja. Opetushallitus antaa suosituksen kotoutumiskoulutuksen sisällöistä.

Taulukko 13. Maahanmuuttajataustaisten määrä kotoutumiskoulutuksessa ja rinnasteisessa koulutuksessa.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Kotoutumiskoulutus (tv.pol.)	5 413	5 871	6 610	6 589	5 785	5 817
Rinnasteinen koulutus	813	1 344	1 526	2 522	3 571	3 851

Lähde: Työministeriön tilastot

Tilastojen mukaan rinnasteiseen koulutukseen osallistujien määrä on kasvanut viime vuosina huomattavasti esim. aikuislukioissa, kansalais- ja työväenopistoissa tai järjestöjen tarjoamissa koulutuksissa. Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että rinnastamispäätöksiä on alettu tehdä aiempaa enemmän ja rinnastamiskoulutuksen piiriä on myös säännöksiin laajennettu.

Työministeriön mukaan aikuisia maahanmuuttajia, joilla on puutteellinen luku- ja kirjoitustaito, on vuositasolla n. 500–600. Opetushallituksen uuden opetussuunnitelmasuosituksen (Luku- ja kirjoitustaidottomien aikuisten maahanmuuttajien koulutus, 2006) mukaan luku- ja kirjoitustaidottomien aikuisten maahanmuuttajien koulutuksen laajuus on 200 päivää eli yhteensä 40 opintoviikkoa. Lähiopetusta koulutuksessa on 4,5 tuntia päivässä ja etäopetusta tai ohjausta 2–3 tuntia päivässä. Koulutukseen kuuluu viisi opintokokonaisuutta, jotka ovat suomen (tai ruotsin) kieli, arjen taidot ja elämänhallinta, yhteiskunta- ja kulttuuritietous, työelämävalmiudet sekä opiskeluvaihto.

Koulutuksen yleistavoitteena on, että opiskelija oppii luku- ja kirjoitustaidon perusteet sekä suomen (tai ruotsin) kielen alkeet ja saa tukea kotoutumisessaan. Suomen kielen osalta tavoitteena on, että opiskelija saa riittävät kielelliset taidot arkielämän perustarpeisiin ja oppii oman elämän kannalta keskeisen sanaston ja ilmaisut. Luku- ja kirjoitustaidon koulutus on väylä eteenpäin; sen aikana opitaan lukemaan ja kirjoittamaan suomea niin hyvin, että opiskelija voi jatkaa kielen perusopintoja esimerkiksi kotoutumiskoulutuksessa. Arjen taitoihin ja elämänhallintaan kuuluvat muun muassa käden ja kodin taidot sekä arkielämästä selviytyminen. Olennaista on myös numeroiden ja peruslaskutoimitusten oppiminen.

Opetushallitus ja työministeriö tekevät vuoden 2007 aikana selvityksen luku- ja kirjoitustaidottomien sekä vähän yleissivistävää opetusta saaneiden maahanmuuttajien koulutuksen järjestämisestä ja sisällöistä. Selvitys on osa Pohjoismaiden ministerineuvoston yhteispohjoismaista hanketta. (Selvitys luku- ja kirjoitustaidon opetuksesta Suomessa, julkaistaan 2007)

7.2 Kotoutumiskoulutuksen opettajatilanne

Kotoutumiskoulutuksen aloitti vuonna 2005 yhteensä 9 457 opiskelijaa. Heidän opintojensa laajuus on noin 40 opintoviikkoa. Hankintojen seurantajärjestelmän mukaan vuonna 2005 toteutettiin koko maassa yhteensä 845 731 opiskelijatyöpäivää. Tämä sisältää myös luku- ja kirjoitustaidon opetukseen osallistuneet.

Opetuspäivän pituus oli vuonna 2005 kaikilla 7 tuntia. Opiskelijatuntien määrä vuonna 2005 on siis yhteensä 5 920 117. Kun opetusryhmän keskimääräiseksi kooksi arvioidaan suurimpien koulutuksen hankkijoiden käyttämää ryhmäkoko eli 18 opiskelijaa/ryhmä, saadaan annettujen opetustuntien määräksi 328 895.

Kotoutumiskoulutusta antavien opettajien määrää ei ole tilastoitu. Kokoaikaisen opettajan säännöllinen viikoittainen työaika on Kunnallisen opetushenkilöstön virka- ja työehtosopimuksen 2005–2007 mukaan ammatillisissa aikuiskoulutuskeskuksissa 38,25 tuntia

viikossa. Tämän mukaan vuonna 2005 annettiin maahanmuuttajien kotoutumiskoulutusta 8 599 opettajatyöviikon verran, mikä vastaa 195 opettajien henkilötyövuotta (päätoimista opettajaa).

Työryhmän arvio kotoutumiskoulutuksen opettajatarpeen kehityksestä vuoteen 2012 mennessä

Kotoutumiskoulutuksen opettajatarpeen arvioinnin lähtökohdaksi valittiin vuoden 2005 tilanne, jolloin toteutettiin 845 731 opiskelijatyöpäivää ja opetuksen järjestämiseksi tarvittiin noin 195 henkilötyövuotta (päätoimista opettajaa). Koulutuksen määrälliset indikaattorit -julkaisu (Kumpulainen 2005) antaa aikuiskoulutuksen opettajista kaksi kelpoisuustietoa: ammatillisen aikuiskoulutuksen opettajista kelpoisia hoitamaan tehtävänsä on 55 % ja vapaan sivistystyön opettajista 66 %. Koska kotoutumiskoulutusta toteutetaan monenlaisissa aikuiskoulutuksen oppilaitoksissa, kelpoisuuden arvioinnin lähtökohtana voidaan pitää näiden keskiarvoa, joka on noin 60 %. Kotoutumiskoulutuksen kelpoisten opettajien varanto olisi siten 117 opettajaa ja välitön opettajatarve ei-kelpoisten tilalle 78 opettajaa.

Työryhmä arvioi, että vuoteen 2012 mennessä

- kotoutumiskoulutukseen osallistuvien määrä kasvaa 20 %:lla vuoden 2005 tilanteeseen nähden ja koulutukseen osallistuvia olisi noin 11 350. Vastaavasti opettajatarve kasvaa noin 20 %:lla ja opetuksen järjestämiseen tarvitaan noin 240 henkilötyövuotta (päätoimista opettajaa)
- kotoutumiskoulutuksessa nyt työskentelevistä kelpoisista opettajista 20 % siirtyy eläkkeelle vuosien 2007–2012 välisenä aikana. Näin ollen nyt kotoutumiskoulutuksessa olevien kelpoisten opettajien varanto (117 opettajaa) vähenee vuoteen 2012 mennessä eläkkeelle siirtymisen vuoksi 24 henkilöllä.
- kotoutumiskoulutuksessa nyt työskentelevistä kelpoisista opettajista 20 % (24 henkilöllä) siirtyy muihin tehtäviin vuosien 2007–2012 välisenä aikana. Näin ollen nyt maahanmuuttajaopetuksessa työskentelevien kelpoisten opettajien varanto (122) vähenee vuoteen 2012 mennessä muihin tehtäviin siirtymisen vuoksi 24 henkilöllä.

Kelpoisten opettajien varanto olisi eläkkeelle ja muihin tehtäviin siirtymisen aiheuttaman poistuman vaikutuksen huomioon ottamisen jälkeen noin 69. Kotoutumiskoulutukseen osallistuvien määrän kasvun vuoksi opettajatarpeeksi vuonna 2012 arvioitiin 240 henkilöä. Kotoutumiskoulutukseen tarvitaan 171 opettajan koulutuksen saanutta uutta henkilöä lisää vuoteen 2012 mennessä.

8 Opettajankoulutus

8.1 Opettajankoulutuksen kehittäminen

Opettajankoulutusta on kehitetty erityisesti opettajankoulutuksen tulevaisuuden tarpeita ennakoivan OPEPRO-hankkeen (1998–2000) ja Korkeakoulujen arviointineuvoston opettajankoulutuksen arviointihankkeen (1999–2000) antamien suositusten pohjalta. Näille suosituksille pohjautuu myös vuonna 2001 julkaistu Opettajankoulutuksen kehittämisohjelma.

Valtakunnallinen opettajankoulutuksen ja kasvatustieteiden tutkintojen kehittämisprojekti (Vokke) on edistänyt opettajankoulutuksen rakenteellista uudistamista. Kasvatusalan opiskelijavalintoja on kehitetty yliopistojen yhteisessä VAKAVA-hankkeessa.

Kehittämistyötä on arvioitu Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksen vuonna 2005 julkaisemassa perus- ja täydennyskoulutuksen arviointiraporteissa sekä Opetusministeriön asettaman kehittämisohjelman seurantaryhmän marraskuussa 2006 julkaistussa loppuraportissa Opettajankoulutus – tietoa, taitoa, tulevaisuutta.

8.2 Opettajankoulutus yliopistoissa

Esiopetuksen opettajina toimivat pääasiassa lastentarhanopettajat. Lastentarhanopettajien alempaan korkeakoulututkintoon johtavaa koulutusta järjestetään kahdeksassa yliopistossa, joista yhdessä ruotsin kielellä. Luokanopettajan koulutusta on kahdeksassa yliopistossa ja aineenopettajan koulutusta yhdessätoista yliopistossa, joista kolme on taidekorkeakoulua. Yksi yliopistoista antaa ruotsinkielistä opettajankoulutusta. Opettajankoulutus järjestetään yliopistojen ainetiedekunnissa sekä kasvatustieteellisissä tiedekunnissa ja niiden opettajankoulutusyksiköissä. Kahdeksaan yliopistoon kuuluu harjoittelukouluja, joissa järjestetään ohjattua harjoittelua.

Suomi tai ruotsi toisena kielenä (S2/R2) -opettajien kelpoisuusehdot on asetuksella säädetty samoiksi kuin äidinkielen ja kirjallisuuden opettajilla. S2/R2-opetusta antavat pääasiassa äidinkielen opettajat. Suomen kielen opiskelijoiden on kaikissa suomen kielen koulutusta antavissa yliopistoissa mahdollista suorittaa S2/R2-erikoistumisopinnot jo perustutkintovaiheessa. S2/R2-harjoittelumahdollisuudet vaihtelevat yliopistoittain ja myös kouluasteittain. Harjoittelua voi suorittaa normaalikouluissa, aikuis- ja työvoimapolitiittisissa koulutuksissa, perusasteen ja toisen asteen kouluissa ja esimerkiksi yliopistojen kielikeskuksissa.

Maahanmuuttajataustaiset opiskelijat voivat päästä opiskelemaan opettajankoulutuksen

päävalintojen kautta samalla tavalla kuin muutkin opiskelemaan pyrkivät. Maahanmuuttajataustaisille voi olla myös omia kiintiöitä tai maahanmuuttajataustaisille suunnattuja opinto-ohjelmia.

Esimerkiksi Helsingin yliopistossa luokanopettajakoulutukseen on jo viitenä vuonna otettu 10 maahanmuuttajataustaista opiskelijaa, siis yhteensä viisikymmentä opiskelijaa omassa kiintiössä. Kevään 2007 valinnoissa valitaan 20 uutta opiskelijaa luokanopettajakoulutukseen. Aikaisemmin valitut noudattivat tavanomaisia luokanopettajakoulutuksen tutkintovaatimuksia ja opinto-ohjelmaa. Syksyllä 2007 aloittaville laaditaan oma opinto-ohjelma, jossa erityisesti painotetaan suomen kielen taitojen kehittämistä. Jyväskylän yliopistosta on keväällä 2007 valmistunut 10 maahanmuuttajataustaista opinto-ohjaajaa.

Helsingin yliopistossa alkaa syksyllä 2007 myös pienryhmäuskontojen opettajiksi aikoville maahanmuuttajataustaisille opiskelijoille suunnatut opettajan pedagogiset opinnot. Opiskelupaikkoja on kymmenen. Helsingin yliopiston täydennyskoulutuskeskus Palmenia on järjestänyt opettajan pedagogisia opintoja maahanmuuttajataustaisille matematiikan, kemian ja fysiikan opettajille. Palmenia on aloittamassa myös maahanmuuttajataustaisille opettajille tarkoitettua vierasta kieltä opettavan opettajan pedagogiset opinnot.

8.3 Opettajankoulutus ammatillisissa opettajakorkeakouluissa

Ammatillinen opettajankoulutus on ammattikorkeakoulujen ja ammatillisten oppilaitosten opettajille ja opettajiksi aikoville suunnattua koulutusta, joka tuottaa yleisen pedagogisen kelpoisuuden. Ammatillisten opettajankoulutusopintojen laajuus on 60 opintopistettä. Ammatilliseen opettajankoulutukseen hakeudutaan tutkinnon suorittamisen ja hankitun työkokemuksen jälkeen. Opintojen tavoitteena on antaa opiskelijalle tiedot ja taidot ohjata erilaisten opiskelijoiden oppimista sekä valmiudet kehittää opetusalaansa ottaen huomioon työelämän ja ammattien kehittymisen. Ammatillista opettajankoulutusta järjestetään Haaga-Helian, Hämeen, Jyväskylän, Oulun seudun ja Tampereen ammattikorkeakoulujen yhteydessä toimivissa ammatillisissa opettajakorkeakouluissa. Ruotsinkielinen ammatillinen opettajankoulutus annetaan Åbo Akademiassa.

Opettajankoulutus on ammatillisissa opettajakorkeakouluissa järjestetty siten, että opinnot voidaan suorittaa joko päätoimisena, monimuotoisena tai näyttöperusteisena opiskeluna tai verkko-opiskeluna. Päätoimisesti opiskellen ammatillisen opettajankoulutuksen voi suorittaa yhden lukuvuoden aikana. Monimuotoinen opiskelu suoritetaan yleensä työn ohessa 1–3 lukuvuoden aikana.

Maahanmuuttajataustaisten osallistumismahdollisuuksia parantavat mm. englannin kielellä järjestettävä koulutus sekä maahanmuuttajataustaisille suunnattu koulutus. Esimerkiksi Jyväskylän ja Haaga-Helian ammatilliset opettajakorkeakoulut ovat toteuttaneet englanninkielistä ammatillista opettajankoulutusta. Hämeenlinnan opettajakorkeakoulu HAMK järjestää opettajankoulutusta Suomeen muuttaneille maahanmuuttajille, joilla on tarkoitus jäädä pysyvästi Suomeen. Opinnot suoritetaan monimuotokoulutuksena Ammatillisen opettajakorkeakoulun normaalia opetussuunnitelmaa noudattaen, mutta 60 op:n pedagogisten opintojen lisäksi opinnot sisältävät 10 opintopisteen tukipaketin. Tukipaketti koostuu henkilökohtaisesta ohjauksesta, opettajan ammatti-identiteettiä koskevista opinnoista ja suomen kielen opinnoista.

8.4 Opettajien täydennyskoulutus

Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tarjoamalla täydennyskoulutuksella vahvistetaan oppilaitosyhteisöjen ja opettajien valmiuksia vastata maahanmuuttajataustaisten oppilaiden ja opiskelijoiden tarpeisiin

Valtion talousarvioesityksessä (momentilla 29.30.22) on osoitettu opetustoimen henkilöstökoulutusta ja eräitä muita menoja varten määräraha käytettäväksi henkilöstön ammatitaitoa ylläpitäviin ja laajentaviin koulutusohjelmiin sekä koulutuksen levittämishankkeisiin opetusministeriön määräämillä koulutuspoliittisesti merkittävillä alueilla. Monikielinen ja kulttuurinen opetus kouluissa ja oppilaitoksissa -täydennyskoulutukseen on varattu 500 000 € vuodelle 2007. Vuonna 2006 vastaava tuki oli 600 000 €. Vuonna 2007 tavoitteena on 700 henkilön osallistuminen painoalueen henkilöstökoulutukseen.

8.5 Täydentävät opinnot

Osa maahanmuuttajia opettavista opettajista on itsekin maahanmuuttajataustaisia. Heidän on haettava Suomessa ulkomailla suoritetun tutkintonsa tunnustamista. Tutkintojen tunnustamisella tarkoitetaan päätöstä siitä, millaisen kelpoisuuden ulkomainen tutkinto antaa työmarkkinoilla tai jatko-opintoihin Suomessa.

Opetushallitus tekee päätöksiä ulkomailla suoritetujen korkeakoulututkintojen tuottamasta virkakelpoisuudesta Suomessa. Toimintaa säätelee kaksi lakia: Laki ulkomailla suoritettujen korkeakoulututkintojen tuottamasta virkakelpoisuudesta (531/1986, myöhemmin UO-laki) ja vastaava asetus (519/1997) sekä Laki Euroopan yhteisön yleisen tutkintojen tunnustamisjärjestelmän voimaansaattamisesta (1597/1992) ja vastaava asetus (520/1997). Opetushallituksen päätös tarvitaan silloin, kun ulkomailla tutkinnon suorittanut haluaa saada kelpoisuuden sellaiseen valtioon tai kunnan virkaan, johon vaaditaan korkeakoulututkinto. Yleisimmin virkoihin vaaditaan tietyn tasoinen tutkinto, mutta joihinkin ammatteihin on vaatimuksena tietty tutkinto tai tietynlaiset opinnot (esimerkiksi opettajat, sosiaalityöntekijät, oikeustoimi).

UO-lain mukaisissa päätöksissä voidaan rinnastamispäätöksen ehtona vaatia lisäopintoja, jos tutkinnon alan vastaavuutta arvioitaessa todetaan sisällöllisiä eroja. Lisävaatimuksia voidaan asettaa vain silloin, kun annetaan kelpoisuus tehtävään, johon vaaditaan tietty tutkinto tai tietyt opinnot. Suurin tällaista päätöstä hakevien ammattiryhmä ovat opettajat. Lisävaatimukset koskevat useimmiten pedagogisia opintoja, mutta joissain tapauksissa myös opettavan aineen hallintaa. Täydentävät opinnot suoritetaan suomalaisessa korkeakoulussa.

9 Yhteenveto ja toimenpide-ehdotukset

Koulutustarpeiden ennakkoinnilla pyritään tuottamaan tietoa siitä, millaista osaamista yhteiskunta tulevaisuudessa tarvitsee ja miten tähän tarpeeseen voidaan koulutuksen avulla vastata. Koulutusta koskevat yleiset linjaukset tehdään joka neljäs vuosi valtioneuvoston vahvistamassa Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa. Opetusministeriö sopii yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen kanssa opettajankoulutuksen järjestämisestä tulos- ja tavoitesopimusneuvotteluissa. Sopimukset tehdään kolmeksi vuodeksi kerrallaan ja niitä tarkistetaan vuosittain. Kehittämissuunnitelmien tavoitteiden ja opettajien koulutusta koskevien määrällisten tavoitteiden asettamiseksi tarvitaan sekä määrällisiä että laadullisia ennakoititietoja sekä esitettyjen toimenpiteiden kustannusvaikutusten arviointia.

Tilastointi

Maahanmuuttajataustaisia opettavien opettajien määrällisen tarpeen määrittely on osoittautunut haastavaksi tehtäväksi. Tarpeen määrittely on haasteellista esimerkiksi siksi, että maahanmuuttajataustaisten opettamiseen osallistuu useita erilaisia opettajaryhmiä. Keskeisin syy on kuitenkin sekä maahanmuuttajataustaisten opetuksen että heitä opettavien opettajien ja opetukseen osallistuvien muiden henkilöiden (esim. erityisopettajat, avustajat) puutteellinen tilastointi.

Maahanmuuttajataustaisia opettavilla opettajilla ei myöskään ole yhtenäistä koulutustaustaa, vaan tehtävissä työskentelee erilaisen opettajan tutkinnon joko Suomessa tai ulkomailla suorittaneita. Monet opettajat liikkuvat eri kouluasteiden välillä perusopetuksessa, lukiokoulutuksessa, ammatillisessa koulutuksessa ja aikuiskoulutuksessa.

Maahanmuuttajataustaisten yleisen ja erityisen tuen tarve määräytyy sekä diagnosoidun erityisopetuksen tarpeen kautta että muun tuen tarpeen kautta (oppilashuollolliset tukitoimet, tukiovetus). Maahanmuuttajataustaiset oppilaat voivat tarvita myös tukea eri oppiaineiden ja ammattiaineiden opetuksessa (esimerkiksi omakieliset avustajat). Maahanmuuttajataustaisille annettavaa erityisopetusta ja erityisiä tukitoimia ei tällä hetkellä tilastoida erikseen. Työryhmällä ei ole ollut käytössään arvioita maahanmuuttajataustaisten erityisopetuksen tarpeesta tai heitä opettavien erityisopettajien määrästä, joten vaikutuksia erityisopetuksen opettajien tarpeeseen ei tässä työryhmämuistiossa arvioida. Työryhmä haluaa kuitenkin korostaa, että on tarpeen selvittää, korvataanko maahanmuuttajataustaisten muuta tuen tarvetta erityisopetuksella.

Työryhmä ehdottaa, että

maahanmuuttajataustaisia opettavien opettajien tilastointia kehitetään siten, että maahanmuuttajataustaisten henkilöiden opetukseen käytettävät henkilöresurssit, ml. maahanmuuttajien erityisopetukseen käytettävät henkilöresurssit, tilastoidaan järjestelmällisesti ja kattavasti joka kolmas vuosi muun opettajia koskevan tilastoinnin yhteydessä, seuraavan kerran vuonna 2008. (Tilastokeskus, kunnat, OPH, OPM)

Määrällinen opettajatarve

Taulukko 14. Työryhmän arvio määrällisestä opettajatarpeesta.

	Maahanmuuttajataustaisia oppilaita tai opiskelijoita 2005	Työryhmän arvio maahanmuuttajataustaisten oppilaiden tai opiskelijoiden määrästä 2012	Muutos	Opettajia (tai työryhmän arvio htv:sta) 2005	Välitön koulutus-tarve (tehtävässä toimivien ei-kelpoisten määrä)	Työryhmän arvio opettajatarpeesta (htv tai päätoiminen opettaja) 2012	Työryhmän arvio opettajavarannosta vuonna 2012	Työryhmän näkemys uusien opettajien tarpeesta (htv tai päätoiminen opettaja)
Yleissivistävä koulutus								
Perusopetukseen valmistava opetus	1 460	1 850	+ 390	180	36	230	80	150
Suomi/ruotsi toisena kielenä -opetus								
- perusopetus	9 678	12 350	+ 2 670	72	23	93	29	64
- lukiokoulutus	1 176	4 540	+ 3 370	6	1	22	3	19
- aikuislukiot	525							
Maahanmuuttajien äidinkielen opetus	10 354	13 000	+ 2 650	80	62	125	10	115
Ammatillinen koulutus								
Amm. peruskoul. valm. koulutus	966	1 250	+ 280	68	23	90	27	63
Ammatill. peruskoul.	5 397	7 020	+ 1 620	10	3	13	3	10
Ammatill. aikuiskoul.	9 500	11 400	+ 1 900	16	1	20	10	10
Vapaa sivistystyö yht. (ns. suuntaviivaohjauksen piirissä olevat opinnot)								
	10 738	12 890	+ 2 150	38	21	74	23	51
Kotoutumiskoulutus	9 457	11 350	+ 1 890	195	78	240	69	171
Yhteensä	59 251	75 650	+ 16 920	665	248	917	254	653

Työryhmä on yllä olevassa taulukossa esittänyt hyvin mekaaniseen laskentatapaan perustuvan arvion siitä, kuinka paljon yleissivistävässä koulutuksessa, ammatillisessa koulutuksessa ja aikuiskoulutuksessa tarvitaan opettajia maahanmuuttajataustaisten opetukseen vuonna 2012. Laskentatapa on ongelmallinen erityisesti niiden koulutusten osalta, joissa joko oppilasmäärä tai opettajamäärä on lähtökohtaisesti pieni, sillä esimerkiksi 20 %:n poistuma eläkkeelle siirtymisen tai toisiin tehtäviin siirtymisen vuoksi voi tarkoittaa vain yhtä ihmistä. Erityisesti tämä näkyy lukiokoulutuksen, ammatillisen koulutuksen ja vapaan sivistystyön laskelmissa.

Määrälliset arviot perustuvat työryhmän oletuksiin esimerkiksi vieraskielisten koulutukseen osallistuvien henkilöiden määrän kasvusta, eläkkeelle tai muihin tehtäviin siirtymisen vaikutuksista tai ryhmäkoon suuruudesta. Työryhmä on esittänyt koulutustarpeen pääasiassa

henkilötyövuosina (päätoimisten opettajien määrä). Kelpoisuuden arviointi on sen sijaan perustunut tilastoissa esitettyihin tehtävissä toimivien opettajien kelpoisuuden arviointeihin riippumatta siitä, ovatko he päätoimisia vai osa-aikaisia. Koska henkilötyövuosi voi jakautua usean opettajan tehtäväksi, työryhmän arvioima välitön opettajatarve (noin 250) ja uusien opettajien tarve (noin 660) tarkoittaa siis käytännössä, että koulutustarve voidaan katsoa taulukossa esitettyjä lukuja suuremmaksi. Opettajien koulutustausta ja työtilanteet vaihtelevat myös paljon, joten on vaikea ennakoida tarkasti, millaisilla koulutusratkaisuilla oletettua opettajatarvetta voidaan tyydyttää. Opettajavarannon ja opettajatarpeen arviointiin sisältyy siis useita epävarmuuksia ja työryhmän arviot ovat vain suuntaa-antavia.

Työryhmä ei ole erikseen arvioinut sitä, miten paljon maahanmuuttajataustaisten opetuksessa tarvitaan maahanmuuttajataustaisia opettajia. Työryhmä esittää, että lisääntyvä opettajatarve otetaan huomioon myös opettajankoulutuksen opiskelijavalinnoissa ja maahanmuuttajataustaisille opiskelijoille suunnatussa opettajankoulutuksessa.

Työryhmä ehdottaa, että

edellä esitetyt arviot otetaan huomioon yliopistojen ja muun opettajankoulutuksen määrällisissä tavoitteissa ja voimavaroissa. Maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden opettajankoulutusmahdollisuudet ovat työryhmän mielestä osa monikulttuurisuuden edistämistä. Yliopistojen ja ammatillisten opettajakorkeakoulujen opettajankoulutuksen valintoja, voimavaroja ja toteutusta tulee kehittää niin, että maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden mahdollisuudet opettajankoulutuksen saamiseen paranevat. (Opetusministeriö, korkeakoulut)

Täydennyskoulutus

Opettajat ja koulu yhteisöt tarvitsevat lisää osaamista maahanmuuttajataustaisten opetukseseen, koulutukseen ja ohjaukseen. Tarpeeseen voitaisiin vastata esimerkiksi kouluttamalla sekä maahanmuuttajataustaisia että eri kulttuureja hyvin tuntevia opettajia. Lisäksi tulisi tarjota täydennyskoulutusta työssä toimiville opettajille. Maahanmuuttajataustaisia opettavat opettajat tarvitsevat koulutusta sekä maahanmuuttajaoppilaan kohtaamiseen että vieras-kielisten erilaiset kielelliset valmiudet huomioon ottavaan pedagogiseen osaamiseen.

Maahanmuuttajataustaisten opetuksen ja koulutuksen tarpeet heijastuvat myös muihin kuin opettajiin. Oppilaitoksissa tarvitaan esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten opetukseseen ja monikulttuurisuuteen perehtyneitä opinto-ohjaajia, avustajia sekä oppilas- ja opiskelijahuollon henkilökuntaa. Maahanmuuttajataustaisten kanssa työskenteleviltä henkilöiltä vaaditaan vahvaa pedagogista osaamista ja asiantuntijuutta maahanmuuttajien opetuksessa ja ohjauksessa, joten tarve kohdistuu koulutettuun, kokeneeseen ja osaavaan työvoimaan.

Opettajankoulutus – tietoa, taitoa, tulevaisuutta. Opettajankoulutuksen kehittämisohjelma 2001–2005 -loppuraportin mukaan monikulttuurisuutta koskevaan täydennyskoulutukseen osallistuminen on hivenen kasvanut. Kasvu näkyy kuitenkin vain ammatillisissa oppilaitoksissa, perusopetuksessa määrä on pysynyt samana. Noin 89 % kyselyyn vastanneista opettajista ei saanut monikulttuurisuuden kysymyksiä käsittelevää täydennyskoulutusta vuosina 2003–2005.

Työryhmä ehdottaa, että

täydennyskoulutuksen sisällölliset ja määrälliset tarpeet otetaan huomioon oppilaitosjohdolle ja opetushenkilöstölle suunnatussa täydennyskoulutustarjonnassa. Maahanmuuttajataustaisia opettavien opettajien täydennyskoulutuksen tulisi olla yhtenä painopisteenä valtion rahoittamassa täydennyskoulutuksessa vuosina 2007–2012. Täydennyskoulutusta olisi varauduttava tarjoamaan vähintään 1 500 henkilölle vuosittain. (Opetusministeriö, Opetushallitus, korkeakoulut)

Maahanmuuttajataustaisia oppilaita opettavien opettajien kelpoisuus

Maahanmuuttajataustaisia opettavien opettajien kelpoisuutta esimerkiksi valmistavassa opetuksessa ja koulutuksessa tai maahanmuuttajien oman äidinkielen opetuksessa ei ole määritelty. Kelpoisuusehtojen puuttuminen vaikeuttaa opetuksen järjestämistä ja hankaloittaa myös opettajatarpeen selvittämistä.

Työryhmä ehdottaa, että

eri oppilaitosmuodoissa maahanmuuttajataustaisia opettavien opettajien kelpoisuusehdot määritellään nykyistä täsmällisemmin. (Opetusministeriö)

Ulkomailla suoritetun tutkinnon täydentäminen

Osa maahanmuuttajia opettavista opettajista on itsekin maahanmuuttajataustaisia. Heidän on haettava Suomessa ulkomailla suoritetun tutkintonsa tunnustamista. UO-lain (Laki ulkomailla suoritettujen korkeakoulututkintojen tuottamasta virkakelpoisuudesta 531/1986,) mukaisissa päätöksissä voidaan rinnastamispäätöksen ehtona vaatia lisäopintoja, jos tutkinnon alan vastaavuutta arvioitaessa todetaan sisällöllisiä eroja. Lisävaatimuksia voidaan asettaa vain silloin, kun annetaan kelpoisuus tehtävään, johon vaaditaan tietty tutkinto tai tietyt opinnot. Eniten päätöstä hakevat opettajat. Lisävaatimukset koskevat useimmiten pedagogisia opintoja, mutta joissain tapauksissa myös opetettavan aineen hallintaa. Täydentävät opinnot suoritetaan suomalaisessa korkeakoulussa.

Opetushallituksen arviointiryhmä teki vuonna 2006 selvityksen, jonka tarkoituksena oli tuottaa tutkintojen tunnustamistyön kehittämisessä tarvittavaa tietoa. Kyselyn avulla hankittiin palautetta asiakkailta eli henkilöiltä, jotka ovat hakeneet ulkomailla suorittamansa korkeakoulututkinnon tunnustamista tai rinnastamista. Ulkomaisen tutkinnon suorittaneiden antaman palautteen perusteella ulkomailla suoritettujen tutkintojen täydentämiseen suomalaisia kelpoisuusvaatimuksia ja työelämän vaatimuksia vastaaviksi on liian vähän mahdollisuuksia (Tunnustetaanko tutkinnot tehokkaasti? 2006).

Maahanmuuttajataustaisilla ulkomailla opettajankoulutuksen suorittaneilla henkilöillä on mahdollisuus joko osoittaa osaamisensa kelpoisuuskokeena tai ns. sopeutumisaajan jälkeen saada pätevyys opettaa Suomessa.

Työryhmä ehdottaa, että

mahdollisuuksia ja voimavaroja ulkomailla suoritettujen opettajantutkintojen täydentämiseen lisätään. (Opetusministeriö, korkeakoulut)

Työryhmän käyttämät käsitteet

Tässä liitteessä esitellään käsitteet siinä muodossa, kun työryhmä on niitä käyttänyt. Käsitteiden määrittelyssä on sovellettu Ulkomaalaisviraston nettisivujen sanastoa (tulostettu 20.2.2007).

<i>kelpoisuus (opetustoimen)</i>	Määritelty asetuksessa opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 14.12.1998/986.
<i>kotouttaminen</i>	Toimenpiteet, joilla viranomaiset edistävät maahanmuuttajien kotoutumista (=integroiminen).
<i>kotoutuminen</i>	Maahanmuuttajataustaisen yksilöllinen kehitys suomalaisen yhteiskunnan jäsenyyteen ja tasavertaiseen osallistumiseen yhteiskunnan taloudelliseen, poliittiseen ja sosiaaliseen elämään omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen (=integroiminen).
<i>kotoutumis-koulutus</i>	Koulutus, jonka tavoitteena on edistää ja tukea maahanmuuttajien työllistymistä ja muuta kotoutumista. Kotoutumiskoulutuksen tehtävänä on antaa aikuiselle maahanmuuttajataustaiselle henkilölle sellaiset kielelliset, yhteiskunnalliset, kulttuuriset ja elämänhallintaan liittyvät valmiudet, joiden avulla hän pystyy selviytymään jokapäiväisen elämän tilanteissa uudessa ympäristössään, toimimaan työelämässä, hakeutumaan jatko-opintoihin sekä toimimaan suomalaisen kansalaisyhteiskunnan aktiivisena, täysivaltaisena, tasa-arvoisena ja kriittisenä jäsenenä.
<i>maahanmuuttaja</i>	Maasta toiseen muuttava henkilö. Yleiskäsite, joka koskee kaikkia eri perustein muuttavia henkilöitä.
<i>maahanmuuttaja-taustainen</i>	Yleiskäsite, joka kuvaa kaikkia maahan muuttaneita, usein myös henkilöitä, jotka ovat syntyneet Suomessa, mutta joiden molemmat vanhemmat ovat syntyneet muualla kuin Suomessa.
<i>opastus-järjestelmä</i>	Kotoutumisjärjestelmää täydentävä järjestelmä, jonka tavoitteena on edistää selviytymistä työelämässä ja yhteiskunnassa. Järjestelmän tavoitteena on perehdyttää kieleen ja yhteiskuntaan sekä tarvittaessa luoda valmiudet kotoutumisprosessin jatkamiseen.
<i>pakolainen</i>	Ulkomaalainen, jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi. Pakolaisaseman saa henkilö, jolle jokin valtio antaa turvapaikan tai jonka UNHCR toteaa olevan pakolainen.
<i>paluumuuttaja</i>	Ulkosuomalainen, joka palaa Suomeen. Suomessa käsitettä sovelletaan entisiin ja nykyisiin Suomen kansalaisiin sekä entisen Neuvostoliiton alueelta peräisin oleviin henkilöihin kuten inkerinsuomalaisiin, joilla on suomalainen syntyperä. Viimeksi mainitut ovat kansallisuudeltaan, mutta eivät kansalaisuudeltaan suomalaisia.
<i>paluumuuttaja</i>	Suomalaista syntyperää oleva henkilö, joka muuttaa takaisin Suomeen.
<i>siirtolainen</i>	Henkilö, joka muuttaa maasta toiseen rakentaakseen siellä itselleen uuden elämän. Maastamuuttaja tai maahanmuuttaja.
<i>toinen kieli</i>	Kieli, jota omaksutaan ja käytetään kyseisen kieliyhteisön parissa, esim. suomi Suomessa.
<i>turvapaikanhakija</i>	Henkilö, joka pyytää suojaa ja oleskeluoikeutta vieraasta maasta. Saa pakolaisaseman, jos hänelle myönnetään turvapaikka. Hakija ei siis vielä ole pakolainen. Tämän vuoksi turvapaikanhakijoita tulisi välttää kutsumasta pakolaisiksi.
<i>työperusteinen muutto</i>	Työlupaan perustuva muutto.
<i>ulkomaalainen</i>	Henkilö, joka ei ole Suomen kansalainen.
<i>vieraskielinen</i>	Sellainen Suomessa asuva henkilö, jonka äidinkieli on jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame.

Lähteet

- Aikuiskouluttajien liiton kautta tehty erillisselvitys. Opetushallitus (Julkaisematon lähde) 2006.
- Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelman perusteet. Opetushallitus.
- Aunola, U. ja Ruuskanen, L. 2004: Maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava koulutus. Tilannekatsaus lukuvuodesta 2003–2004. Helsinki: Opetushallitus.
- Aunola, U. ja Korpela, J. 2006: Maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava koulutus. Tilannekatsaus lukuvuodesta 2005–2006. Helsinki: Opetushallitus.
- Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma. Helsinki: työministeriö. Työhallinnon julkaisu 371. 2006.
- Hyvä yhteiskunta kaikenikäisille. Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko väestökehityksestä, väestöpolitiikasta ja ikärakenteen muutokseen varautumisesta. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 27/2004.
- Kansalais- ja työväenopistojen liiton kautta tehty erillisselvitys. Opetushallitus (Julkaisematon lähde) 2006.
- Koulutus ja tutkimus 2003–2008. Kehittämissuunnitelma. Helsinki: opetusministeriö. Opetusministeriön julkaisuja 2004:6.
- Kuisma, K. 2001: Maahanmuuttajat ammatillisessa peruskoulutuksessa – selvitys koulutuksen käytännöistä. Helsinki: Opetushallitus. Opetushallituksen moniste 18/2001.
- Kumpulainen, T. ja Saari, S. (toim.) 2005. Opettajat Suomessa 2005. Helsinki: Opetushallitus.
- Kumpulainen, T. (toim.) 2005: Koulutuksen määrälliset indikaattorit 2005. Helsinki: Opetushallitus.
- Kumpulainen, T. (toim.) 2006: Aikuiskoulutuksen vuosikirja. Tilastotietoja aikuisten opiskelusta 2004. Helsinki: opetusministeriö. Opetusministeriön julkaisuja 2006:36.
- Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003. Opetushallitus 33/011/2003.
- Luku- ja kirjoitustaidottomien aikuisten maahanmuuttajien koulutus. Suositus opetussuunnitelmaksi. Opetushallitus 2/421/2006.
- Maahanmuuttajaopiskelijoiden tuen muotoja ja tarpeita lukiokoulutuksessa. Opetusministeriön ja Opetushallituksen valtakunnallinen selvitys (Julkaisematon lähde, julkaistaan 2007).
- Maahanmuuttajaoppilaiden perusopetukseen valmistava opetus ja perusopetus syyslukukaudella 2003. Opetusministeriön ja Opetushallituksen valtakunnallinen selvitys 2004.
- Maahanmuuttajien elinolot. Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002. Helsinki: Tilastokeskus, Elinolot 2003:1.

Maahanmuutto ja monikulttuurisuus koulutuksen haasteena – OAJ:n näkemyksiä.
Opetusalan ammattijärjestö OAJ 2005.

Opettajankoulutus – tietoa, taitoa, tulevaisuutta. Opettajankoulutuksen kehittämisohjelman 2001–2005 loppuraportti. Helsinki: opetusministeriö. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:32.

Opettajatarvetyöryhmän muistio. Helsinki: opetusministeriö. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2003:9.

Opetushallituksen yhteishakutilastot.

Opetushallitus. Perusopetuksen perustietokysely/käyttömenojen valtionosuuksien laskenta.

Opetusministeriön maahanmuuttopoliittiset linjaukset. Helsinki: opetusministeriö. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2003:7.

Osaava, avautuva ja uudistuva Suomi. Suomi maailmantaloudessa -selvityksen loppuraportti. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 19/2004.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Opetushallitus 1/011/2004.

Perusopetukseen valmistavan opetuksen perusteet. Opetushallitus 2/011/2004.

Selvitys luku- ja kirjoitustaidon opetuksesta Suomessa. Opetushallituksen ja työministeriön raporttiluonnos (Julkaisematon lähde, julkaistaan syksyllä 2007).

Suomen Kuntaliiton maahanmuuttopoliittiset linjaukset. Suomen Kuntaliitto 2004.

Suomi/ruotsi toisena kielenä -opetuksen järjestäminen perusopetuksessa vuonna 2005. Opetusministeriön ja Opetushallituksen valtakunnallinen selvitys, 2006.

Suositus aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksesta. Opetushallituksen moniste 9/2001.

Tilastokeskus – Opetushallituksen raportointitietokanta ROPTI.

Tilastokeskus, Väestötilastot. <http://www.stat.fi/til/vrm.html>.

Tunnustetaanko tutkinnot tehokkaasti? -kysely ulkomailla suoritetun tutkinnon tunnustamista hakeneille. Opetushallitus. Moniste 12/2006.

Ulkomaalaisvirasto. Sanasto. <http://www.uvi.fi/netcomm/content.asp?article=1998>.

Hyvä yhteiskunta kaikenikäisille. Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko väestökehityksestä, väestöpolitiikasta ja ikärakenteen muutokseen varautumisesta. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 27/2004.

Yhteistyössä kotoutumiskoulutusta toteuttamaan. Työhallinnon julkaisu 351/2005.

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

ISBN 978-952-485-385-9 (PDF)

ISSN 1458-8102

Julkaisumyynti / Bokförsäljning

Yliopistopaino / Universitetstryckeriet
PL 4 / PB 4 (Vuorikatu 3 / Berggatan 3)
00014 Helsingin Yliopisto / Helsingfors Universitet
puhelin / telefon (09) 7010 2363
faksi / fax (09) 7010 2374
books@yopaino.helsinki.fi
www.yliopistopaino.helsinki.fi